

Poštnina plačana v gotovini.

LETNIK XLII.

Japan

LJUBLJANSKI
ZVON

LETO 1921

ŠTEV. 3

Vsebina marčnega zvezka:

1. Tone Gaspari: Iz cikla: „Obiski“	129
2. Ivo Šorli: Zgodbe o nekaterih krščanskih čednostih in nečednostih. (<i>Dalje prihodnjič.</i>)	131
3. Anton Vodnik: Mogoče	135
4. Dr. Ivan Prijatelj: Duševni profili naših preporoditeljev. (<i>Dalje prihodnjič.</i>)	136
5. Janko Glaser: Jutro	150
6. Ivan Zorec: Njena pot. (<i>Dalje prihodnjič.</i>)	151
7. Ivan Albrecht: Epitaf	157
8. Pastúškin: Nova ljubezen	157
9. Dr. Ivan Lah: Prof. Ernest Denis. (<i>Konec.</i>)	158
10. Janko Glaser: Nedeljski izletniki	163
11. L. Kuhar: Borba. (<i>Konec prihodnjič.</i>)	164
12. Pastúškin: Draga sije	169
13. Dr. France Goršič: Keber contra Mazovec in Jančigaj (1880—1881). (<i>Konec prihodnjič.</i>)	170
14. Alojzij Gradnik: Na Erjavčevem grobu	174
15. Vilko Mazi: Verica	176
16. Janko Samec: Pogovor v noči	179
17. Književna poročila	180
<i>Miran Jarc: Igo Gruden: Narcis. — J. A. G.: Cankar Izidor: Obiski. — J. K.: Goethe, Faust. — Miran Jarc: Gruden Igo: Primorske pesmi. — Hinterledner: Tučan Fran: Naše rudno blago. — Ivan Zorec: M. M. Nikolić: Sonja. — Z. Z.: Čika Jova- Gradnik: Kalamandarija.</i>	
18. Kronika	187
<i>Fran Albrecht: Drama. — Anton Lajovic: Opera.</i>	
19. Nove knjige	191

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 180 K, za pol leta 90 K, za četrt leta 45 K, za Italijo po 60 lir na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 18 K.

Odgovorni urednik: Dr. Joža Glonar.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravištvo se nahaja v Sodni ulici št. 6.

Last in založba „Tiskovne zadruga“, z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

LETNIK XLI.

1921.

ŠTEVILKA 3.

TONE GASPARI:

IZ CIKLA: „OBISKI“.

(Koroški motivi.)

1. Tožba.

«Kaj ti je, Mojca?

Lica — dva nageljčka veneča,
oči — dva splašena golobčka —
kaj ti je, Mojca?»

««Tam je gora Peca,

tam je reka Drava,
v naši zemlji so hudobci —
pa ni kralja Matjaža!»»

2. Počaj, Mojca.

Počaj, Mojca, da se vzdigne meglica,
ki srka iz jezera žalost in hlad,
počaj, Mojca, da skopni še stezica,
ki spušča iz zime se v zgodnjo pomlad.

Na Peci, v Rutah in na Jezerskem
iskra se naših spet src razgori,
na Hurah, ob Dravi in na Obirju
pesem o izaru spet zadoni . . .

Prva utrgala nagelj boš v gredi,
pecelj potisnila v beli prtíč,
svežih boš lic in pojočih oči spet
nesla ga k sv. Jurju na grič.

3. Pastirčkova molitev.

O sveta Rozalija,
pastirčkov mati,
ti si pomagala
ovčice pasti,
ti si pomagala
pesmice peti,
solncu velevala
zemljico greti,
travam zelenim
visoko zrasti...

O sveta Rozalija,
pastirčkov mati,
mirno zdaj spavaš,
nič ne pomagaš:
travice slana
vse je požgala,
s solнца je lučca
daleč zbežala —
pesmic pastirčki
ne pojemo več...

O sveta Rozalija,
pastirčkov mati,
kdaj se nam vrnejo
spet časi zlati?

4. Študentovo pismo.

Vse ceste zasuli so gosti snegovi,
na Koroško ne kaže nobena gaz,
mati, visoke, previsoke so Karavanke,
da bi mogel uzreti vaš ljubi obraz.

V srcu ni praznika, dvom v njem udarja,
kakor bi tolkel kdo s trdo pestjó —
mati, bojim se, da je vam hujše,
kot mi je tožilo v solzah slovo. —

5. Materin odgovor.

To pismo piše tresoča roka,
ki pomaka besede v toplo kri,
v njej so v fugi štirje otroci:
Jozej, Foltej, Mojca in ti.

Trije doma so stisnjeni v temo
tja proti jutranji zori zroč —
ti si obljubil jim, ko si odhajal,
da jim prineseš Veliko noč! —

*N: tres meglens - ni brez neresnega to
L: malo umernejega ritma + malo
pim bi pripilo*

čt: 7/4 921

IVO ŠORLI:

ZGODBE O NEKATERIH KRŠČANSKIH
ČEDNOSTIH IN NEČEDNOSTIH. (Dalje.)

Omenili smo namreč, da so ju začeli prihajati gledat tudi že nebeščani iz devetega oddelka. Ti potem komaj čakajo, da jih poseti kdo iz osmega . . . Zakaj tega, kar imenujemo tu doli «novice», gori res ni preveč. Zdaj pa kaj takega! Kar verjeti ne morejo osmjaki, ko slišijo in čujejo. Pa da je reč vsak dan celo le še bolj in bolj zabavna, pripovedujejo devetnjaki. Bolj, ko ju gledaš, bolj se moraš smejati. In če že misliš, da si se nasmejaj, se nankrat zasmije sosed, pa te ima še z večjo močjo. Jojmene, jojmene, človek bi kar počil!

Osmi oddelek že kar ne more več strpeti! Ves se gnete k vratom v devetem, ki je itak skoro ves dan prazen — samo da se odpočijejo od smeha, se devetnjaki vračajo domov — a že sta naša dva junaka tam zadaj! Ne, ni drugače — ljubi sosedje naj ju zvabijo sem v svoj oddelek, lepo jih prosijo! Kaj imajo desetnjaki kako posebno pravico do njiju?! Pa naj jim rečejo magari, da se je izkazala sodba za krivo in da je sam sveti Peter ukazal tako! Moža bosta pa še zadovoljna — koliko lepše je v devetem oddelku!

Najtežje je pregovoriti devetnjaškega nadzornika. Boji se svetega Petra, celo Boga samega, če bi prišla lumparija na dan. Ali naposled se nadzornik osmjakov, njegov kolega in prijatelj, sam zavzame za stvar in onega premeni in preveri.

— I, no, pomežikne rajski služnik tovarišu, ko jima devetnjaški nadzornik celo še osebno ponovi ponudbo, ki je prej nista hotela verjeti. Če je tako in za res — zakaj bi se branila? . . . Samo vi drugi glejte, da ne bo kakih neprilik, pravi njim.

— Ne bo jih! Jaz bom odgovarjal!

— Prav! Kar odvrta, boter!

In odvrtata svedre, vzameta vsak svoj stoliček pod pazduho in gresta za vodnikom. Desetnjaki pa samo debelo gledajo, ker ne razumejo, ustavljati pa se zaradi devetnjaškega poglavarja ne upajo — višji je le višji, še v nebesih . . .

— Pa je v resnici lepše tu! O pa še koliko! Prava deveta nebesa, res! prikima Hudnik, ko sta z Rinežem prekoračila devetnjaški prag.

In zadovoljno mežikajoč in dregajoč se pod rebra stopata skozi vrste devetnjakov in osmjakov, zakaj tudi ti že od vseh strani vrejo okrog njiju. Celó s svilenimi robci jima mahajo, in vse diši po vijolicah...

— Evo, tu! pravi vodnik, ko se ustavijo.

Pa je potok iz čistega srebra — ali za res ali ne: sveti se tako — in brv sama čezenj je s srebrom okovana. In še malo počakati morata, da jima tudi stolička s srebrnimi obroči okujejo, predno se vsvedrita na sredi tam.

No, ubogi devetnjaki niso pomislili, da jih osmjaki lahko očiganijo prav tako, kakor so oni desetnjake... Niso še uživali svojih novih gostov dober teden, ko srečna naša rajnka že sedita na zlatih stoličkih nad zlatim potokom v osmem oddelku...

In potem gre kar po vrsti, lahko bi rekli, kar po lestvi: največ bo, če po človeški računamo, šest tednov, ko ju spremlja bivšega skromnega kramarčka in ponižnega kmetiča, cela četa pravih svetnikov božjih na biserno brv nad bisernim potokom v — tretjem oddelku svetega paradiža...

— To je pa že preveč! Pri moji krščeni, da je preveč! Zdaj pa še jaz pravim, da je prehudo! vzdihne s trepetajočim glasom rajnki Hudnik, ko se spusti na svoj nepopisno dragoceni stolič in malo privzdigne svoj z biseri naravnost pokriti čudežni plašč, da se še premočno zaiskre izpod njega briljantasti sandali...

Tudi Rinež je ves omamljen, tudi njega skoro oči bole od tolikega sijaja, in v ušesih mu zveni, kakor da se mu resnično topi mrena od neznanske miline te muzike nebeške; ali on že ve, da bosta prenesla tudi to, če sta prenesla vse te čudeže čez čudeže doslej.

— Saj ne govorim radi tega, da ne bova! ugovarja Hudnik — njegov glas je kljub vsemu in tolikemu ponebeščenju sredi vseh teh presladkih glasov še vedno le, kakor da greš s tresko čez ploč — in nič ne dvomim, da bova že jutri tudi tukaj kar doma, kakor da sva bila vsaj za nadškofa v Gorici. Ampak to pravim, da kar je preveč, je preveč! Saj jih je bilo že med četrtnjaki nekaj, ki imajo zlat obroč nad glavo — ti in jaz pa bi prej zaslužila — no, že veš, kaj hočem reči... In tu teh je najzadnji najmanj za sveto vero kri prelil...

— Oh, kaj mora biti šele tam spredaj! ... vzdrhti Rinež.

— Ali boš tiho, ti baraba ti! se čez vse razhudi Hu lnik. Kaj hočeš morda celo v prvi oddelek med apostole in evangeliste?! Ali nisi slišal, da je že v drugi oddelek tekom zadnjih sto let prišel sam Gospod dvakrat na izprehod? On, ki vse vidi, On, ki vse ve...

— Meni se zdi, da ti hodi še zmerom tvoja kramarija in tista stara tehtnica za vrati po glavi... se hoče zasmejati Rinež, ko se naenkrat obema beseda zapahne. Zakaj, glej — vrata iz drugega oddelka se zdaj kar na stežaj odpro, in skozi nje se bližja s svečanimi koraki cela vrsta veličastnih postav. In vse kar papeške, cesarske in kraljevske krone na glavah ali pa po tri, štiri palme in lilije v rokah...

Ali kaj pomaga vsa veličastnost: komaj zagleda naša dva stoličkarja, že zaigra hočeš nočeš tu temu, tam onemu okrog ustnic vesel nasmeh... In glej oni tam z zlatim krožnikom zlatih jabolk v rokah se ne more ali se noče več premagovati: udari se po stegnu in se na glas zasmije. Pa je bilo treba samo enemu začeti, da na mah sedita naša možakarja kakor dva pusta sredi vsega tega žlahtnega veselja.

— Le dobro se drži in trdo gledaj pred se! brižno pošepeče Rinež. Naj se smejejo — bodo že nehali!

Toda že je ta prijazni škof z jabolki v rokah pri njima in ju gleda čisto od blizu.

— Torej bosta vzdržala? Na vekomaj amen? ju vpraša in kroti smeh.

— Bova, če Bog dá! se Hudnik trdno odreže.

Svetnik pa že kar ne more več.

— O ti seme, ti! vzklika in kar poskakuje, Ti seme, ti! To moram pa res tudi Gospodu pokazati!

— Ne, prosim gospod škof presvetli! ves prestrašen ugovarja Hudnik. Za takšno pa midva nisva! Če se hočete smejati vi drugi, nič hudega; ampak za naprej stvar ni! In za norčije tudi ne — midva imava za res!

— Saj to je, saj to je! se smeje svetnik, da mora sestiti na velik diamant za seboj in se mu dvoje jabolk zakotali kar po tleh. Kdo bi se vama drugače smejal, če bi ne imela za res!

In neprestano hihitajoč s svojimi tovariši nekaj šušlja.

Jezus! ti pa res menda špekulirajo, da bi naju spravili še naprej, vzdrhti Rinež. Zakaj, čeprav je od petega oddelka še naj-

bolj on rinil dalje, teh papežev, kraljev in cesarjev se je vsaj za hip le malo zbal.

— Tam bi bila ostala, kjer sva bila! To je vse od tvoje trme trmaste! sikne Hudnik.

— O, od moje? Umakniti si se moral, če ti je žal. Ampak jaz pravim, da ti ni treba biti. Kaj pa je bilo tam zadaj? Sama prst in voda, kakor da sva na zemlji! Pa oblečen sem bil tudi komaj bolje, nego kadar sem nosil na njivo. Ne, jaz sem že zadovoljen tako. Navzdol se boj lesti, navzgor nikoli! Tudi če prideva do samega Boga — ali sva midva kriva? Oni naj gledajo, ki so naju spravili naprej!

— Saj ne rečem, meni Hudnik že nekam bolj miren. Samo toliko ti povem, da se bom vsaj jaz domenka držal!

Zdaj so se svetniki dogovorili, in prijazni škof stopi naprej in jima bolj pomežikne, nego pove, ali bi ne marala kar ž njim...

— Ne, presvetli gospod škof! trdno odgovori Hudnik. S trojaki smo se domenili, da ostaneva pri njih in — — —

— Kristus! Pa se vendar ne boš s svetim Miklavžem prepiral! vztrepeta Rinež. In potem svetniku: — Presvetli gospod! Pusti naju vsaj še kak dan tu! Najprej se morava vendar malo razgledati. Človek naj se tudi boljšemu šele privadi, me je učila moja rajnka mati.

— Tudi prav, prikima svetnik. V kakih treh, štirih dneh torej?

— Recimo v petih.

Svetnik pokima in odide, da pove pajdašem.

In peti dan je nova selitev. Tu je pa že tako, da se tovariša še tretji dan bojita pogledati okrog sebe. Za te kovine, za ta les, za te tkanine in dragulje ni več človeških imen, in za barve in blišče bi bilo treba novih besed. Če rečeš, da kaj diši, ti nos pove — tu vonjaš še z mezincem na nogi. Kar duhaš, ni vonjava, ampak morda že okus. In kaj si povedal, če po človeški poveš, da slišiš glasove, ki jih svet ne pozna? Ali jih slišiš ali jih tipaš? In ali so to še zvoki ali pa so že slasti, ki jih zapopade samo čut, neznan umrjočemu telesu?

— Tu naju morajo zdaj pa prav zares pustiti! vzdihne Hudnik. Naj bo kakor hoče tam sprej — mnogo lepše ne more biti...

— Bog sam ve... Saj ni, da bi s pametjo še kaj opravil, se strese tudi Rinež. A potem naenkrat napravi z roko krettnjo okrog glave in tiše pristavi: Samo še kaj takega če bi imela... Tu je še bolj nerodno, ko še postrežniki niso brez...

— Kristelejson! Ali boš ti kdaj sit ali ne! Nehaj, boter, prosim te!

— Hm, če nama porečejo ... skomizgne oni.

* * *

Pa tega jima vseeno niso rekli. Bog je le Bog... Še sveti Peter, ki je bil prišel spet enkrat pogledat, se je zbal, da bi bil radi norčavosti lahko okregan...

Pač pa je res, da se je našima junakoma že čez mesec dni zasvetil okrog glave tudi še svetniški obroč ali gloriola. Rinež v resnici kar ni mogel vzdržati več brez, pa se je nekega dne potožil svetemu Miklavžu, ki jima je izkazoval vedno enako naklonjenost.

— Naj bo! pravi svetnik. Samo, če bi prišel kdaj Gospod tod mimo, vaju prosim, da za toliko časa snameta!

No, tudi tega strahu nista doživela. In zato še danes sedita vsak na svojem stoličku in živita življenje, ki ni nič slabše od življenja drugih prvovrstnih svetnikov. Da, celo boljše je; zakaj nikoli ni bilo razglašeno njuno svetništvo, in nihče ju ne nadleguje s prošnjami za priprošnje.

Mi Tolmince pa zelo obžalujemo. Treba je le pomisliti, kaj bi pomenilo, če bi se moža s tolikanjo vztrajnostjo lotila — priprošnjštva. In kako bi se godilo na tem in na onem svetu pa šele meni, ki imam glavno zaslugo, da sem stvar odkril in javno temeljito pojasnil!

(Dalje prih.)

*Kar sem zavnju zapisal: Ali se povzobno izpla
Z "po končni nameni" Joseg*

ANTON VODNIK:

MOGOČE ...

Mogoče

večer je od Boga poslan,

da preizkuša skrivnosti duše naše:

če ohranili v sebi smo pojoče

melodije davnih, davnih sanj...

merito !!

Dr. IVAN PRIJATELJ:

DUŠEVNI PROFILI NAŠIH
PREPORODITELJEV. (Dalje.)

Vobče pa se mora reči, da si avstrijsko-nemška duševnost ni iskala duška tolikanj v pesmi in romanu, kakor tudi ne v takšnih vedah, kakršne so filozofija, zgodovina in državoznanstvo, katere vede je vrhutega strogo nadzorovala cenzura; notranji avstrijsko-nemški človek se je najbolj izživil v gledališču. Veselo in dobrodušno ljudstvo se ni rado zaklepalo vase, se ni ljubilo pogrezati v učene kabinete, ampak je najraje rajalo v družbi, gledalo in se dalo gledati. Zato bi se moglo reči, da je treba iskati duševnega avstrijskega Nemca v predmarcu predvsem v gledališču. In sicer ne tolikanj v «Burgtheatru», ipak znamenitem muznem hramu, ustanovljenem po Jožefu II., stojećem razen kratkih presledkov na čelu nemških gledališč skozi vse XIX. stoletje, ampak mnogo bolj v dunajskih predmestnih gledališčih. Tu so Dunajčanje z največjo radostjo posečali zlasti neusahljive, neštevilne burke svojega skoropisca Johanna Nestroya, ki je samo med leti 1832. in 1845. napisal in spravil na oder 42 svojih burk, v katerih je povrh sam igral glavne, povečem komične osebe. Ta šaljivec, ki se je s svojim površnim, a premetenim, pogosto ciničnim in frivolnim razumom, s praznim srcem, predvsem pa s skrajno spretnim in špičastim jezikom nečuvno in brezobzirno norčeval iz svojih Dunajčanov, iz sebe, iz vseh časovnih struj, ki je l. 1848. karikiral v eni in isti igri predmarčne birokrate in hkratu tudi borivce za svobodo, je bil ljubljenec avstrijskega nemštva. Značilno za predmarčno dunajsko občinstvo je, da v «Burgtheatru» nekako nikdar ni mogel prodreti Grillparzer, zaljubljenec v hašburško in avstrijsko veličino, zraven pa tudi najmočnejši dramatični, zlasti tragični talent avstrijskih Nemcev, kljub temu, da sta ga oba najzmožnejša ravnatelja tega zavoda Schreyvogel in Heinrich Laube znala ceniti in izkušala pripraviti do uspeha. «Burgtheatrov» Nestroy je bil Bauernfeld, «glavni rezoner predmarca»,⁴¹ mož umetniške plit-

⁴¹ Friedjung, II., str. 348.

vosti, a spretnega salonskega dialoga in takšnega pretkanega in bodičastega peresa, ki je znalo obrazorožiti vse tope rdeče svinčnike cenzorjev in visokih birokratov. Največji rekord je v tem oziru dosegel Bauernfeld l. 1847. s svojo veseloigro «Grossjährig», v kateri je slikal glavnega junaka Hermanna, predstavljajočega avstrijsko ljudstvo, kako ga vodi za nos njegov jerob Blase s svojimi pomočniki (Metternich s svojimi birokrati). Dunajčani so imeli svoj «Mordshetz», ko je ta jerob ob splošnem posmehu z odra dvornega gledališča razlagal karikirano državno in dvorno modrost. Igra bi najbrž ne bila prišla na dvorno pozornico, da se ni zanjo zavzel minister grof Kolowrat, ki si je dal to zasmehovanje neljubega mu kolega Metternicha igrati najprej na svojem gradu. Kot minister je potem tudi našel sredstva, s katerimi je spravil igro v «Burgtheater». Pred vprizoritvijo je vprašal grofa Kolowrata kot poznavatelja igre nadvojvoda Ludwig, kakšna je igra, ki se bo igrala; Kolowrat se je hlinil, češ, da je povsem nedolžna. Nadvojvoda je šel gledat igro in je po predstavi rekel ministru grofu Kolowratu: «Ich hab' das Stück gesehen — ich komme doch darin vor, und Sie eigentlich auch.» Grof Kolowrat je bil namreč v svoji jezici na državnega kancelarja prezrl, da so se v igri, uprizorjeni na dvornem gledališču, zasmehovali: Metternich, nadvojvoda Ludwig in grof Kolowrat, torej ves triumvirat, ki je svojevoljno vladal namesto slaboumnega cesarja Ferdinanda, imenovanega «Dobrotljivega».⁴² V prihodnjem letu 1848. so odleteli vsi trije; njihovim kreaturam, birokratom, in teh poslednjih kreaturicam, neštevilnim cenzorjem, so se polomila gosja peresa in rdeči svinčniki, avstrijski jetnici, duševnosti, so se za kratek čas odprla vrata in okna, da so se potem še za eno desetletje na novo zapekala in zaprla.

Leta 1848. je bila prodrla nasilno, potom revolucije svoboda v politiki in upravi, svoboda v čuvstvanju in mišljenju. Zmagoslavila je meščanska demokracija, podpirajoča prirodne pravice osebnosti in vseh korporacij — a njeno zmagoslavje je bilo kratkotrajno. Končno sta izšli iz boja edini zmagovavki absolutistična država in ž njo zvezana ortodoksna rimsko-katoliška cerkev, ki sta si uravnali medsebojno razmerje v konkordatu. Po tem paktu je postala nekaka oficialna nadzornica, pokroviteljica in čuvarica duševnosti v Avstriji cerkev. Zatorej se nam je v tem kratkem

⁴² Ibid. 350.

Cerkev

pregledu, obravnavajočem duševno življenje v Avstriji v prvi polovici XIX. stoletja, z nekaterimi besedami dotekniti delovanja onih odličnih cerkvenih dostojanstvenikov avstrijskih, iz katerih različno nijansiranih nazorov je izšel končno kot zmagovavec konkordatni duh.

Najmočnejša miselna glava te dobe, obenem najbrž največji sistematični filozof Avstrije je bil nemškočeški rojak, praški vseučiliški profesor verstva Bernard Bolzano (1781.—1848.), duhovnik, izboren pridigar, genijalen matematik in samostojen mislec, v svoji prikazni prava sokratična postava. Stal je trdno in preverjeno na tleh krščanstva in tega svojega svetovnega nazora ni dokazoval tolikanj iz verskega razodetja, marveč predvsem iz prepričanja, da nobena druga doktrina ne nudi človeku toliko življenjske sreče in dušne plemenitosti kakor krščanstvo. Poznal je dobro Kanta in ves racionalizem ter se trudil ves svoj živ dan, priti od Kantovega čistega razuma potom logičnih dokazov k takozvanim objektivnim resnicam. Svoje etične principe je dokazoval kot postulate razuma, ne samo kot zahteve praktičnih potreb. Eden njegovih prevnetih prijateljev, litomeřiški semeniški ravnatelj Fesl, je ustanovil na podlagi njegovih naukov skrivno «krščansko zvezo». To je dalo povod uradnemu preganjanju mojstra, zakaj skrivna društva so bila v Avstriji strogo prepovedana. Bolzana, ki s to zvezo ni imel nikakršnih stikov, so prisilili, da je moral izstopiti iz svoje univerzitetne službe zlasti zato, ker je odrekel praškemu nadškofu vsako izjavo, o kateri bi se bilo moglo misliti, da ž njo preklicuje kakšne svoje «krive nauke». Prepovedalo se mu je izpovedovanje in tudi privatno poučevanje. Najhujše pa ga je zadela cenzurna prepoved, da ne sme dati ničesar več v tisek. Njegovo delo «Religionswissenschaft» so izdali njegovi učenci 1826. v štirih knjigah na Bavarskem brez njegovega imena. Eno leto kasneje je prav tako izšla njegova znamenita «Wissenschaftslehre», na kateri bazirajo takšni sedanji avstrijski filozofi, kakor Bolzanov ožji rojak Hussefl, profesor filozofije v Göttingenu, in Meinong v Gradcu.

Drugi mož, ki se je kot redék Avstrijec v tem času ukvarjal s spekulativnim umovanjem in se v tem oziru bavil posebno z mislijo, kako bi spravil katolicizem s sodobno filozofijo, je bil tudi nemškočeški rojak, po imenu Anton Günther, učenec Bolzanov, rojen 1783., v duhovnika posvečen 1821. Za svoji stroki je smatral filozofijo in teologijo in je ves čas svojega življenja kole-

bal med obema poklicema. Ne zapuščajoč nikdar tal katoliških dogem — kakor je to včasih delal umetniški zanešenjak Weindt — se je oklepal bolj romantike, nego Bolzanovega racionalizma, pri čemer je v svojih spisih rad disputiral s Schellingom in Hegelom, braneč katoliški svetovni nazor ne kot božje razkritje, ampak kot nauk, sloneč na logiki in morali. Razpolagal je z razboritostjo in celó s humorjem, vsled česar je našel med mladimi bogoslovci v Avstriji in Nemčiji več učencev nego Bolzano. H Güntherjevemu dunajskemu ožjemu krogu je pripadal n. pr. pridigar dunajske stolnice Veith in kanonik Greif, vzgojitelj poznejšega kardinala Schwarzenberga. A že v tridesetih letih so se začeli množiti v vrstah teologov strogo rimske observance njegovi nasprotniki. Dunajski papežev nuncij je dejal ob priliki nadškofu Schwarzenbergu: «Güntherjeva pot ni sicer protikatoliška, pač pa nepotrebna in nevarna.»⁴³ Ob nastopu papeža Pija IX., ki se je v začetku splošno smatral za prijatelja takozvanega liberalnega katoličanstva, za kakršno more veljati tudi Güntherjevo, se je izboljšala Güntherjeva idejna pozicija, čeprav mož gmotno ni nikdar živel sijajno ob skopi plači iz dokaj kočljive službe cenzorja filozofskih in bogoslovnih del. Morebiti zategadelj tudi nikdar ni prišel do tega, da bi bil svoj strogo umovalni katoliški svetovni nazor predstavil sistematično; ljubil je bolj aforistično pisavo, tudi mu že od prirode ni bilo dano, izražati se lehkotno, razvidno in poljudno. Najsimpatičnejša njegova črta je njegov pogum, s katerim se je boril prav tako vztrajno zoper panteizem in racionalizem nemške romantične filozofije — kateri se je vendar imel zahvaliti za marsikaj⁴⁴ — kakor tudi zoper pojmovno igračkanje skolastike.⁴⁵ Bil je prepričan dualist, trdeč, da izvajajo duševne in telesne forme bistvovanja svoj neposredni postanek od osebnega Boga, neprestano ustvarjajočega, v katerem dosežajo tudi zopet svojo enoto. Zategadelj je tudi imenoval svoj nauk «kreacijsko filozofijo». Nasprotoval je vsakemu monizmu, spiritualističnemu kakor tudi materijalističnemu. A ta svoj nauk je mogel nemoteno razvijati samo nekaj časa, končno so ga postavili v Rimu v preiskavo.

Z Güntherjem v tesni zvezi stoji delovanje Johanna Emanuela Veitha, tudi nemško-češkega rojaka, rodom Žida. Ta mož, ki je

⁴³ C. Wolfsgruber, Friedrich Kardinal Schwarzenberg, I., str. 136.

⁴⁴ Od romantike je imel zlasti neko skrivnostničasto kopreno v izražanju.

⁴⁵ Friedjung, II., str. 458. — istemu avtorju sledim v glavnem tudi dalje.

bil v mladosti odločen od strogo pravovernega očeta za rabina, se je s silo iztrgal očetovi oblasti in dovršil medicinske študije na Dunaju, kjer je bil od leta 1816. do 1821. ravnatelj živinozdravniške šole. V desetletju konvertitov se je dal tudi on izpreobrniti po p. Hoffbauerju in je postal iz človekoljubnega homeopata in živinozdravnika najprej redemptorist, potem učen teolog in svoječasni prvi pridigar v Avstriji. A ligurijanci, postajajoči okrog leta 1830. vedno mrkejši in zagrizenejši v svoji enostavni rimskoverski vnemi, so začeli po strani gledati učenega židovskega konvertita, zlasti tudi zato, ker Veith ni odobral njihovega omalovaževanja pozitivne znanosti. Znan je njegov izrek: «Slepi verniki prav tako usmiljenja vredno šepajo, kakor slepi znanstveniki».

Leta 1831. je postal pridigar v dunajski «štefanki». Bil je sicer majhne postave, brez mimičnih govorniških talentov, a deloval je z ognjevitostjo čuvstva, presenečal z izobrazbo, očaroval z uglajeno besedo in se prikupljal s prirodnostjo in humorjem. Njegova delavnost je bila občudovanja vredna. Izdal je 41 knjig pridig, ki jih je pisal, a nikdar memoriral, mnogo molitvenikov in več zvezkov novel, pesmi ter aforizmov. Na stara leta je oslepel. V tem življenjskem položaju so mu stregle plemenite ženske, med njimi literarno delavna sestra že omenjenega Weintridta. Umrl je leta 1876.

Krog, ki se je zbiral okrog Güntherja in Veitha, je imel svoje posebne nazore v cerkvenopolitičnih vprašanjih: obenem s stremljenjem, zvesto ostati v rimski cerkvi, so ti možje propovedovali popolno neodvisnost cerkve od države, zahtevajoč, da tudi cerkvene nauke prešine filozofski duh. To so bili takozvani «liberalni katoliki», ki so dobili prav takrat svojega teoretika v grofu Montalambertu in svoj program v istega grofa knjigi «Dolžnosti katolika» (1843); borili so se enako odločno zoper pritisk in izrabljanje cerkve od strani jožefinizma, kakor zoper takozvano ultramontansko strujo, ki je pod vodstvom ligurijancev in jezuitov pridobivala tudi v Avstriji vedno večjo moč. Günther se je izrečno po robu postavil sistemu, ki je — po njegovih lastnih besedah — «umel dresirati mašnika, uradnika in mušketerija za cerkveno in državno gamašno službo». Ta krog je zamerjal tudi avstrijskemu episkopatu, da si brez ugovora dá komandirati iz državnega sveta jožefinsko «policijsko cerkev». Zato njega pristaiši tudi niso dobro izhajali z dunajskim nadškofom Mildejem, neoporečnim duhovnikom in redkim plebejcem na tej stolici, zato

pa preverjenim jožefincem, ki je v «vnanjih disciplinah» rajši poslušal državni svet nego Rim, ki je bil bolj duhovnik nego politik, ki ni odklanjal samo «liberalnih katolikov», ampak tudi novodobne bojevite ligurijance, poudarjajoč bolj etične vrednote krščanstva in oklepajoč se vzvišenega primera Kristovega brez filozofskih spekulacij in političnih tendenc. V viharnem letu 1848., ko je močno narastel v socialnem življenju demokratizem, v duševnem individualizem, ko je tudi v Avstriji razširjal Ronge svoje «nemško katoličanstvo» — pred dvajsetimi leti smo rekli podobni struji «modernizem», danes ji pravimo «reformizem» — je nadškof Milde duhovnikom prepovedal vmešavanje v strankarske boje, dočim so se Güntherjevci s Veithom na čelu združili z ligurijanskimi zastopniki bojevite cerkve. Najdelavnejša člana obeh nejožefinskih struj, Veith in Sebastian Brunner, prvi Güntherjevec, drugi «ultramontanec», sta skupno nastopala zoper vse revolucionarje in individualiste v pridigah, v novo ustanovljenih «društvih katolikov» in časopisih (Veith je nekaj časa izdajal list «Aufwärts», Brunner trajno svojo drastično pisano «Kirchenzeitung»), dokler se ni po premagi revolucije in po vzvodu Rauscherjeve zvezde poslednja struja otresla Veitha in leta 1851. v Rimu ovdela Güntherja krivoverstva.

139 Dotedaj še vedno vladajočemu cerkvenemu jožefinizmu je klenkalo — kakor vsem drugim njega birokratičnim praktikam — pravzaprav že v revoluciji leta 1848. kot taki. Saj je bilo njeno geslo: svoboda! Samo da so različne stranke različno umevale cerkveno svobodo. Svobodo so zahtevali za cerkev nemški škofje, zbrani pod predsedstvom kardinala Schwarzenberga v Würzburgu, in sicer v tem zmislu, da naj hierarhija sama ureja verske zadeve brez umešavanja države. «Liberalni katoliki» so umevali pod cerkveno svobodo popolno ločitev cerkve od države, meneč, da bo šele potem vera kot taka vabila ljudi v cerkev s svojo notranjo prepričevalnostjo in ne več s pomočjo države, za katere časne koristi se ne bo cerkvi poslej tudi treba več izpostavljeti in eventualno kompromitirati svojih večnih principov. Svojevrstno se je zavzela tudi v revoluciji zmagalna meščanska demokracija za svobodo cerkve. V znanih §§ 13. do 19. kromčriških osnovnih zakonov je postavljala naslednje smernice za razmerje med cerkvijo in državo: vsem državljanom se jamči svoboda veroizpovedanja in bogočastja (§ 13.); država ne priznava nobeni cerkvi predpravil in nihče se ne sme siliti k bogoslužju

njemu tujega veroizpovedanja (§ 14.); posebna postava naj uredi razmerje med cerkvijo in državo, zlasti glede cerkvenega imetja in volitve cerkvenih predstojnikov (§ 15.); državljani vseh konfesij so ravnopravni (§ 16.); uvaja se civilni zakon (§ 17.); vede in njih pouk so svobodne (§ 18.); javni pouk se vrši na državne stroške, ne da bi nanj vplivale verske družbe (§ 19.). Končna formulacija, ki jo je sprejel takrat že mrtvi kroměříški državni zbor dne 6. marca 1849., je vendar dišala še precej po jožefinizmu in se je glasila: Država varuje in nadzoruje cerkev; cerkev je neodvisna v vseh svojih notranjih zadevah; cerkvene predstojnike volijo občine in sinodi; cerkveno imetje oskrbujejo cerkvene občine pod nadzorstvom države.⁴⁶

Ko so poslanci v Kroměřížu na tak način osnovali in sklepali osnovne zakone, da ž njimi prerode razmajano državo, je Schwarzenberg - Stadionovo ministrstvo kovalo na tihem v Olomucu «cesarsko» ustavo. Ko so prišli ministri do verskopoličnih zakonov, seveda tudi v tem vprašanju niso pritegnili k posvetovanju nobenega ljudskega zastopnika, tudi nobenega privatnega verskega učenjaka, ampak oba tedanja najvišja cerkvena dostojanstvenika. Ministrski predsednik je vprašal za svet svojega brata, salzburškega nadškofa kardinala Friedricha Schwarzenberga; ta pa si je pridružil kot sotrudnika mnogo močnejšo cerkveno glavo, nego je bil on sam, nekdanjega salzburškega teološkega profesorja, sedanjega monoštorskega opata in ravnatelja orientalske akademije na Dunaju, Rauscherja.

aufser Josef Otmar Rauscher, ki je bil že od l. 1844. profesor za filozofijo med vzgojitelji mladega Franca Jožefa in že skoraj dvajset let previden svetovavec Metternicha, katerega je kot dovršen jurist in oprezen cerkveni diplomat polagoma in neopažno pripravljaj na odpravo cerkvenega jožefinizma, ta velenadarjeni mož stopi v akcijo. Na njegov nasvet se sprejme v oktobrirano ustavo z dne 4. marca 1849. naslednja 2. točka cesarskega patenta: «Vsaka od postave spoznana cerkev in versko društvo ima pravico, službo božjo očitno v družbi opravljati (gemeinsame öffentliche Religionsübung); ona ureduje in oskrbuje svoje zadeve samostojno; ostane v posestvu in vživanju naprav, ustanovitev in zalog, ki so za njene duhovske, šolske in dobrodельne namene odločene;

⁴⁶ J. Apil, Slovenci in 1848. leto. V Ljubljani 1888, str. 249 in 253.

Handwritten notes:
 a. ... mrtvi onadarskega kneza ...
 ... saj mi je bil novonastan govornik ...
 ... "gemeinsame" glava gotovo močnej ...
 ... kot tak ni mog ...

vunder je, kakor vsako drugo društvo, splošnim deržavnim postavam podložna».⁴⁷

S to točko oktroirane ustave je bil v principu že odpravljen cerkveni jožefinizem. Šlo je samo še za to, kako se bo ta princip praktično uvedel v cerkvenopolitično življenje. Za ta novi naskok sta se želela kardinal Schwarzenberg in Rauscher preskrbeti z avtoritativnejšimi poverili. Nasvetovala sta ministrstvu, naj ono skliče kongres avstrijskih škofov na Dunaj. Stadion se je nekaj časa branil, ker se takšno pritezanje večjega števila svetovavcev ni prav skladalo z došedanja birokratično prakso. A duševno že precej bolehen se je končno vendarle vdal. Zadnjega marca 1849 so se razposlala vabila vsem cislitvanskim škofovi, skoraj samim neaktivnim jožefincem, ne segajočim kardinalu Schwarzenbergu po rojstvu, opatu Rauscherju po duhu niti do kolen. Kongres škofov na Dunaju je trajal od 30. aprila do 17. junija 1849, in njegovi glavni zaključki, izročeni ministrstvu so bili: samoobsebi umevna zahteva, da se odpravi nadzorovanje neposrednega občevanja škofov s papežem in verniki; način, kako naj se opravlja služba božja, se prepušča samo škofovi; vzpostavlja se kanonično zakonsko pravo in pravica sodbe nad zakonci; pri nameščenju škofijskih in opatskih stolic imajo glavno besedo škofje; samostani smejo prosto in neposredno občevati s svojimi predstojniki v Rimu in sobrati v inozemstvu; v vodstvo bogoslovnih študij se država nima več vtikati; cerkvi se mora zagotoviti odločilen vpliv tudi pri vsem posvetnem pouku; duhovščina ima pravico izrekat cerkvene kazni nad verniki, ki te kazni zaslužijo. — Škofje so bili torej skoraj v vseh točkah podrli cerkveni jožefinizem, samo posebnih pravic episkopalne cerkve nasproti rimski kuriji se niso odpovedali, ampak so si jih še pomnožili s tem, da so si zagotavljali glavno besedo pri podeljevanju škofovskih in opatskih stolic.⁴⁸ Odpravljala se je torej podrejenost Rima državi, a utrjevala avtonomija škofov nasproti sv. stolici.

Rauscher je imel s svojimi načrti srečo že takoj v začetku zlasti v tem oziru, da se je ravno takrat odločilo bogočastje od notranjega ministrstva in se pridelo naučnemu, in pa v še eni okoliščini, da je postal prvi avstrijski minister za uk in bogočastje grof Lev Thun, mož, ki je bil glede narodnosti Čeh in prijatelj

⁴⁷ Slovenija, dne 16. marca 1849, str. 85.

⁴⁸ Friedjung, o. c. II., str. 479.

Jungmanna, Palackega in Šafařika, glede znanosti pristaš herbartijanca Exnerja, kot človek prijatelj in podpornik nesrečnega duhovskega misleca Bolzana, kot politik sovražnik centralizma in germanizacije, vse to v — teoriji, ki pri njem ni bila močna in življenjsko dosledna; v praksi pa je bil Thun poslušen rimski katolik, zvest sluga cerkve in obenem zvest sluga državnega sistema, kateremu je služil.

Škofje so pol leta čakali, preden je ministrstvo zavzelo svoje stališče nasproti njih zaključkom. Največja ovira je bil nemški liberallec in novi justični minister Schmerling. Pa tudi ves kabinet, ki se je polagoma pripravljal, da vzpostavi absolutizem, se je pomišljal, deliti svojo moč s kakšno drugo oblastjo, četudi s cerkveno; to tem manj, ker je imel izkušnje, da je šla v času pravkar potlačene revolucije madžarska, italijanska in poljska duhovščina pogosto z narodom. Celo papež Pij IX. je leta 1848. blagoslavljal italijanske vstaše, ki so šli v boj zoper avstrijske tlačitelje, kar je delalo slabo kri v najširših vrstah celo globoko pobožnih Avstrijcev. Z druge strani pa se mora reči, da je tudi Rauscher z vsem svojim stremljenjem v cerkvi in državi podpiral in zastopal absolutizem in centralizem. Deloval je na to, da se Ogrska, dosedaj tudi v cerkvenem oziru v marsičem samostojna, docela zlije z Avstrijo, a v to jo more prisiliti samo Rim, kar bo pa ta storil edino v tem slučaju, ako sklene Dunaj s sv. stolico konkordat. Končno se je posrečilo Rauscherju začetkom decembra 1849 v triurni avdienci pri Thunu spraviti stvar v tok. Thun je pod pretnjami škofov pregovoril mladega cesarja zoper Schmerlingovo opozicijo, in dne 18. ter 23. aprila 1850. sta izšla oba zakona, ki sta s pozitivnimi določbami odpravljala jožefinizem. Teoretične utemeljitve teh določb so izšle potem leta 1855. ob formelnem zaključku konkordata z Rimom.

Rauscher, ki je od 29. januarja 1849. sedel na škofovski stolici v Gradcu, je zmagal na vsej črti. Že 6. aprila mu je bil pisal Thun: «Dosedanji uspehi so pravzaprav docela Vaša zasluga. Jaz pri tem nimam druge, kakor da sem nasprotoval ovirajočim vplivom.» A dne 24. aprila 1850. je pisal Rauscherju ljubljanski škof Wolf: «Vaša ljubeznivost je v naših stvareh izvršila nekaj velikega, in še velikega pričakuje od vas božja cerkev; pa Bog vas je ob-

daril z darovi, s katerimi se Vam to posreči lažje nego kateremu-koli iz nas».⁴⁹

V konkordatu si je bila priborila cerkev svobodo in povrh te svobode še nekaj nadvlade nad državo, zlasti na šolskem in zakonskopравnem polju. Svoje svobode ni poslej izgubila v Avstriji nikoli več; pač pa je morala to, kar si je bila vzela v teh časih obnavljajočega se absolutizma preveč na izrečno državi pripadajočih popriščih, v dobi obnovljene ustave državi zopet vrniti. To korekturo je izvedel v Avstriji v 60tih letih zavladavši nemški konstitucionalni liberalizem, ki je leta 1870. sicer odpravil konkordat, a pustil cerkvi vse one svoboščine, ki jih je od zakonodajavca sam zahteval za svoje posvetne, kulturne in gospodarske družbe in korporacije.

II.

Rekonstruirati svetovni nazor slovenskih kulturnih delavcev predmarčne dobe je težavno delo že iz enostavnega vzroka, ker so ti prvi prebujenci in preporoditelji dotlej kulturno zanemarjenega naroda pisali za primitivne potrebe ljudstva, daleč odtegnjene od svetovnega modrovanja, ali pa so se bavili kot znanstveni ali literarni specialisti s predmeti, ne zahtevajočimi kot neobhodni predpogoj od svojega obdelovatelja podrobno zaokroženega svetovnega nazora, pogosto tudi ne puščajočimi jim v ta namen potrebnega časa in ne dajajočimi jim neposrednega nagiba ter pobude. Dela je bilo veliko na vseh koncih in krajih, in sicer docela začetnega. Čas za modrovanje in filozofsko poobčevanje ter ozmišljanje je ležal še v daljnji bodočnosti. V koliko je ta ali oni naših kulturnih delavcev teh časov za svojo osebo prišel do samostojnega svetovnega naziranja, se nam torej ne razodeva tolikanj iz njegovih prespecialnih ali preenostavnih, preprostemu narodu namenjenih spisov, kolikor bolj iz njihovih biografij, črpa-jočih gradivo tudi iz drugih, zlasti korespondenčnih virov. K tej težavi se pridružuje še ona v tedanji Avstriji splošna okoliščina, da se v oni dobi vseobčega politično-nazadnjaškega pritiska odzgoraj miselno samostojni ljudje niso posebno radi izpostavljali s svojimi pravimi nazori, posebno če so se v njih ločili od oficialnih doktrin, ampak so jih rajši hranili zase. Ako se kljub tej primitivnosti tedanje naše duševnosti in omejenosti svobodnega izražanja polotim kratke informativne skice svetovnega nazora na-

⁴⁹ Friedjung, o. c. II., str. 495.

ših predmarčnih preporoditeljev, storim to iz prepričanja, da brez take skice visi ideologija naših pomarčnih kulturnih delavcev v zraku, in pa iz mnenja, da so stali naši predmarčniki ipak še vedno v taki stiki s svetovno mislijo, da se dá iz njih življenja in delovanja nagrebsti vendar toliko iskric, da se bo videlo, kako je ob svetovnem duševnem ognju ponižno plápolal tudi naš skromni slovenski miselni zubeľj.

Pravi cilj naših kulturnih delavcev te dobe je delo ob probuji naroda, to se pravi: želja, ljudstvu, oziroma ljudskim drobcom tedanjega Slovenstva vdihniti zavest, da so ena narodna individualnost, ki ji gre v širokem svetu mesto poleg drugih mogočnih individualnosti človeških, zlasti pa slovanskih. Pred to restavracijo ljudskih mas v narod pa gre delo ob medsebojni probuji in vzgoji preporoditeljev samih med seboj. Značaj tega in takega dela tedanjih naših mož povzročuje, da njih umovi ne tekmujejo na svetovnem poprišču, kjer se krešejo misli v požar svetovnih naziranj, ampak se udeležujejo teh tekem bolj iz daljave kot reflektorji. Vendar pa ta daljava ni prevelika že iz ozirov geografske lege našega ozemlja, ležečega sredi Evrope, okoliščina, ki navdaja našega Vodnika s ponosno zavestjo o Iliriji kot «prstanu Evrope». Naši preporoditelji se nam torej predstavljajo v tedanjem svetovnem miselnem vrvežu kot skrbni pastirji, čuječi pri svojih čredah, kureči ogenjčke, medsebojno se zoveči in oddajajoči samo odmeve svetovnih glasov, ki se odbijajo od skal naše domovine. Za vse glasove tega evropskega koncerta seveda še nimajo organov. Na primer mogočni glasovi o pravicah državljanov pri preuredbi držav pri njih še ne nahajajo sodelujočih ušes in ust. Z letom 1781. pride na avstrijski prestol Jožef II. in ž njim neizprosni nemški centralizem, ki ogroža obstoj vseh nenemških narodov v Avstriji in probuja iz narodnega mrtvila Čehe ter Madžare. Slovencev ta Jožefova tendenca ne splaši v veliki meri. Edini šolnik Kumerdej, ki je že pod Marijo Terezijo pisaril na Dunaj, da se preprosti človek najboljšo uči vršiti državljanske in krščanske dolžnosti potom pouka v materinščini, se morebiti nekoliko prestraši in začne obenem z Japljem kovati — vseslovensko slovnico. Mogočni glasovi velike francoske revolucije koncem XVIII. stoletja se jako oslavljeni odzovejo v slovenskem jeziku. Beaumarchaisovi kriki po pravicah tretjega stanu so skoraj docela zabrisani v Linhartovem «Matičku». Dne 20. aprila 1797. naša Ljubljana med svojimi zidovi prvič prenočuje Napoleona, velikega

krotiuca razburkanih duhov takratne Francije in Evrope, vladarja, ki si v schönbrunnskem miru dne 14. oktobra 1809. prisvoji večji del slovenskih pokrajin. Vodnik mu poje zahvalno pesem, nikakšen državniški slavospev, na preprosti pastirski svireli mu «žvrglja» pesmico, prekipevajočo od srečnih občutkov, da mu mogočni vladar pusti v miru in na očitnem planu pasti njegove ovčice. Tujci so se trgali za našo ugodno ležečo zemljo, in nobeden naših ljudi niti sanjati ni smel, da bi tudi naš narod mogel imeti pri teh transakcijah kako besedo. Ko se v drugi polovici prvega leta francoske vlade nad Slovenci začne govoriti na Dunaju najprej o tem, da po Napoleonovi ženitvi z avstrijsko princezino pripadejo «Ilirske province» zopet Avstriji, kesneje o tem, da jih dobi kak nemški knez renske zveze, takrat najrazboritejša slovenska glava te dobe, Kopitar, izrazit «avstroslavist», sanja po dunajskih listih na podlagi prvih govoric navdušene «patriotične fantazije», v katerih v duhu zre Avstrijo ob obeh plateh Donave do Črnega morja — slovansko, z Dunajem kot sedežem slovanske akademije; ob povodu drugih govoric pa piše dne 24. avgusta 1810. Zupanu značilne besede: «Pravijo, de bote Würzburgarski! Dobro sa vas, quia saltem dominum haberetis, qui servos nollet occidi et proprio interesse...»⁵⁰ Torej najboljše glave so se čutile za sužnje, ki so že srečni pri edini zavesti, da jih njihov gospodar samovoljno in iz egoističnih ozirov — ne mori. Ko je Kopitar naposled uvidel, da iz omenjenih govoric ne bo nič in da se je začel zares uvajati na Slovenskem francoski državni red, je bila njegova želja, ki jo je naravnost hrepenel sporočiti v posebni promemoriji velikemu Napoleonu, ta, da bi združil mogočni francoski vladar svoje podložne Slovence in Hrvate — v enotnem pravopisu.⁵¹ Pričakovanja, ki jih je torej gojil tedanji najprosvetljenejši Slovenec nasproti državi in vladarju, so bila sedaj fantastično-smela, sedaj čudaško-skromna, a tikala se niso niti od daleč pravic vladarja, oziroma naroda pri vladavini, ampak edinole gojitve narodnega jezika kot prvega in najpotrebnejšega izrazila započete kulture naroda. Glavne zahteve velike francoske revolucije po soudeležbi širših plasti naroda pri vladanju države so šle torej brez sledu mimo ušes Slovencev kot naroda in kot posameznikov.

Drugače je bilo s filozofskimi idejami tedanjega racionalizma, prosvetljenosti in humanitete, ki so na Francoskem zrahljale in

⁵⁰ Iztočniki... Jagića II, 204.

⁵¹ Prim. mojo razpravo «Slovenščina pod Napoleonom» v «Vedi», I, 1911.

pripravile tla za revolucijo. Francoski enciklopedisti, nemški prosvetlenci in zlasti zaposneli nemški humanist Herder s svojimi slavospevi na Slovane so si pridobili pri Slovencih navdušene učence. Leto 1780. se mora smatrati v tem oziru za nekak preval. V tem letu je nekazna, skopa in sterilna preteklost zadnjič javno visoko vzplapolala v leščerbi, imenovani Pohlinove «Pisanice», da je potem — umrla. Že izbira oblike te publikacije, namreč «muznega almanaha», je pokazala, da se je starina na vso moč potrudila, da bi vsaj na zunaj držala korak z mladino. Ta slovenski «muzni almanah» je izšel kot drugi tak pojav v Avstriji samo tri leta za dunajskim nemškim, imenovanim «Wienerischer Musenalmanach», ki je predstavljal prvi pojav te vrste literature v Avstriji. «Pisanice» so bile nemško dete, edini plod slovenske klasicistične poezije. Nosilo je to dete na sebi vse znake papirnate naškrobanosti in izumetničene napihnenosti baroka, brez njega delikatne precioznosti. Namesto poslednje se je v njem bohotno šopirila neokusna banalnost v predstavah, slikah in izrazih. Započetnik te izdaje je Marko Pohlin, katerega dela simpatičnega samo njegova neizmerno plodovita marljivost — napisal je sam skoraj več, nego sta producirali dve celi stoletji pred njim — in navdušena ljubezen do domovine; ta mož vzbuja vtisek, kakor da bi hotel sam z malim krogom sobratov po stanu nadomestiti v zadnjem hipu vse to, kar so zamudili njegovi stanovski tovariši skozi stoletja. «Pisanice» vsebujejo kuriozne rezbarije in besedne igrače zapečnjakov iz samostanskih celic, oddaljenih od naroda in njegovega duha. Sam samcati Vodnikov «Sadovolne Krajnz» je nekak kazavec v prihodnjo, takoj v prihodnjem letu se začenjajočo dobo, ko se jame poleg drugih gesel oglašati tudi geslo o sodelovanju naroda samega pri gradnji njega kulture. O kakšni svobodnejši misli samoumevno še ni duha ne sluha v tej pred mogotci klečeplazni meniški poeziji.

Z vstoličenjem Jožefa II. v prihodnjem letu 1781., pomenjajočim obenem vstoličenje racionalizma v Avstriji v obliki cesarjeve doktrine, imenovane «jožefinizem», si poišče takoj duška tudi svobodnejša misel na Slovenskem. Izobraženejših mož takratne Ljubljane se poloti želja po gojitvi znanosti. Išoč kontinuitete s prošlostjo se domisljijo nekdanjega ljubljanskega znanstvenega društva «Academia operosorum», ki od leta 1725. ni več delovalo, in ga leta 1781. zopet obude v življenje. Z razločnim migljajem na to, da se pokopava stari, miselno neplodni čas in napoveduje novi

v duhu svobodomiselnih modernih idej, nastopi pri otvoritveni seji dne 5. aprila 1781. mladi, ognjeviti učenec dunajskega prosvetljenca Sonnenfelsa, A. T. Linhart, in govori med drugim: «O, gospodje! Ko bi le mogli iz zgodovine naše domovine izbrisati tega pol stoletja (odkar je bila zamrla ‚Academia‘)! Ko bi mogli dobo predsodkov iz letopisov tega mesta, nekdanjega zavetišča domovinskih Muz, postajajočega pozneje njihov grob, ko bi mogli to dobo, pravim, iztrgati iz letopisov in jo pogrezniti v noč pozabljenja, da bi se izgubila in ne povrnila nikdar več!» Svoj navdušeni govor zaključuje Linhart z značilnim novodobnim geslom: «Saj imamo svobodo mišljenja in Jožefa na prestolu!»⁵² Sangvični prosvetljenelec Linhart je moral skoro nato uvideti, da mlado drevesce, ki ga je s tolikimi upi zasajal, ne bo ozelenelo, nikar še prinašalo sadu. Vrtnarji, ki naj bi ga bili gojili, člani prerrojene «Akademije», so bili za skupno delo prerazličnega mišljenja. Saj je bil med njimi najizrazitejši zastopnik dobe, ki jo je Linhart pokopaval, Marko Pohlin, ne imenuje pa se v njihovem številu mož, ki je imel postati velikodušni pokrovitelj slovenskega prosvetljenstva in prvega romantizma — baron Žiga Zois.

Duhovniški element je v takratnem razumništvu na Slovenskem po številu vobče visoko prekašal lajike. Zato je zanimivo zvedeti, kakšno stališče je zavzemala duhovščina nasproti novim idejam časa. Večina izobraženejšega klera se je strinjala s svojim škofom grofom Karlom Herbersteinom, vladikujočim v Ljubljani od 1772. do 1787. in izdavišim že takoj v prvem letu Jožefove vlade značilno pastirsko pismo.⁵³ V tej poslanici ljubljanski škof

⁵² Protocollum Academiae Operosorum... (rokopis v ljubljanskem muzeju, Linhartov govor ponatisnjen v «Izvestjih muzejskega društva», X., str. 78. in sl., po Viktorju Steski).

⁵³ Hirtenbrief an die Geistlichkeit und das Volk der Laybachischen Diözes. Laybach, 1780. En izvod samostojne izdaje (iz l. 1782.) tega znamenitega Herbersteinovega pastirskega pisma — najbrž unicum! — hrani ljubljanska licejka. Dimitz (Geschichte Krains, IV., str. 210) pozna ta dokument časa samo po izvlečkih pri Seb. Brunnerju, polemizujočem s Herbersteinom. Že on omenja, da se je to pismo na Dunaju ponovno ponatiskovalo in je izšel leta 1781. na Dunaju tudi njega francoski prevod. V celoti so ga ponatisnili «Acta Hist. Eccl. Nostri Temporis», IX., 1783, pag. 144—195, in še petnajst let pozneje ga je sprejel P. Ph. Wolf v svojo knjigo: «Geschichte der Veränderungen in dem religiösen, kirchlichen und wissenschaftlichen Zustande der österreichischen Staaten unter Josef II.», 1795, str. 334 in sl. (Prim. Loeschejevo razpravo o novi Trubarjevi občini v «Jahrb. der Ges. für die Gesch. des Prot. in Oesterreich», 29 (1908), str. 70 in sl.).

z v~~ne~~mo poizkuša spraviti cerkev v sklad z iožefinizmom, pripravljajoč duhove v pomirjevalnem zmislu na to, če se utegnejo tu ali tam v bodočnosti opustiti kake pobožne vaje, ki «se ne tičejo niti duha niti dostojanstva katoliške cerkve». Škof opredeljuje razmerje cerkve do države v tem zmislu, da ima država skrbeti za uredbo vnanjih razmer («za vnanjo disciplino»), cerkvi pa pripada oskrba notranjih razmer, ali tega «kar se pravzaprav imenuje religija». Zastopniki religije v cerkvi so škofje, nad katerimi vrši vrhovno nadzorstvo papež v toliko, da ohranjajo verske nauke čiste in nepopačene. Naj se torej verniki ne razburjajo, ako modri monarh izpremeni v cerkvi kaj takega, kar se tiče samo «vnanje discipline» in povrh še takih razvad, ki so državi in cerkvi enako na kvar. V meništvu škof ne vidi nikakšne neobhodno potrebne sestavine sistema krščanskega mravoslovja. Ako bi se tudi vsi samostani odpravili, bi vera vsled tega nič ne trpela, tem manj, ker hoče cesar obračati posebno pažnjo na to, da se vzgoje pobožni, izobraženi in skromni dušni pastirji, ki bodo oznanjevali ljudstvu čiste verske nauke. Škof brani tudi cesarjev tolerančni patent, češ, da ima vsakdo prirojeno pravico, držati se one verske stranke, ki se zdi njemu po njegovi preudarnosti in vestni preizkušnji prava. Že iz tega kratkega posnetka glavnih misli Herbersteinovega pastirskega pisma se vidi, da je cesar Jožef II. v zmislu svojih tendenc po vsej pravici stavil ljublianskega škofa vsem drugim njegovim avstrijskim kolegom v vzgled.

(Dalje prihodnjič.)

JANKO GLASER:

JUTRO.

Petelini v sivo jutro pojo,
že zbegali so nad dolino temo;
skoraj splašena odbežala bo.
Že dviga na vzhodu se zarja,
zlat greben dneva-klicarja.

IVAN ZOREC:

NJENA POT.

(IZ ZBIRKE „POMENKI“) (Dalje.)

Tisto noč dolgo ni mogla zaspati. Očetov žalostni pogled jo je pekel v srcu. Sami sebi se je zazdela nevredna tako dobrega očeta. Hudo ji je bilo, ker je spoznavala, da je začela očeta prav ljubiti in spoštovati šele, ko je s svojimi lahkomišelnostmi pravzaprav že zgubljala pravico do njega. Ali kmalu so se zapletle njene misli in so se začele v pijani nasladi vdajati prešernemu Emilu, potem pa se skesano in ponižno umikati k plahemu dijaku. Njegovo pesniško pismo ji je hrepeneče razodevalo, kako vroče in nežno jo ljubi in milo opeva s svojim čistim srcem. Naenkrat se ji je zazdelo, da bi se v njegovem poštenem objemu oprala vseh svojih grešnih zablod. —

V nemiru takih zbeganih in vročih misli je zaspala . . .

In sredi zelene doline se ji je na stežaj odprl sveti raj. Okoli doline so si podajali roke nizki, potlačeni grički, opasani s temnimi hostami in posejani z belimi vinskimi hrami. Iz hoste so se drobili gostoleči spevi nemotene radosti, z griča na grič so se lovili prešerni vriski, in iz vse doline je kipela v solnčnem sijaju proti jasnemu nebu ena sama prava, soglasna pesem.

Hodila je ob potoku in je metala vanj travniške cvetke, ki so se nekaj časa vrtele in sukale v komaj vidnih vrtinčkah, kakor bi se ne bile mogle ločiti s svoje rodne grude, potem pa so premagane v veliki naglici in obupane odbrzele v neizmerno daljo.

Ob robu goste hoste je šel mladi učitelj in ji je zamahnil s klobukom. O, kolikokrat ji je nastavljal besedo, kako proseče jo je snubil s svojimi svetlimi očmi. Ali ona mu je odmikala oči, kajti njeno hrepenenje je objestno sililo višje in dalje. Tudi zdaj se je sklonila in mu ni vrnila pozdrava. Glej, učitelj je tiho zažvižgal psu, popravil si puško na rami in lepo utonil v hosti. —

Za nizko vrbo se je slekla in je skočila med zbegane postrvi. Šumeči valčki bi se bili radi ustavili in poigravali z mladimi čari bele vile, a so morali v razburjeni pijanosti zbog tolake lepote hiteti za pregnanimi cvetkami . . . Ko se je srečna vila udobno

naigrala v hladni vodi, je legla na travo med žareče marjetice in ljubosumne zlatice. Gosti solnčni žarki so se vsesali v njene oble ude, da je v prijetnem občutju zaprla mirne oči in z nežnim smehljajem na drhtečih ustnicah zasanjala v široki in zdravi sreči, ki ji ni vedela ne imena ne izraza. —

Po mehki stezi je tiho prišel njen najvztrajnejši oboževavec in oproda, železniški pripravnik Tone Večerín. O, videla ga je skozi dolge trepalnice in vendar se ni mogla in ni hotela ganiti, toliko sladke omame se je prelivalo v njenih ugodnolenih živcih. Pripravnik je z razprostrtimi rokami ves srečen pokleknil kraj nje in jo obsul z divjimi poljubi. A ona se je po mačje zvijala, kakor bi se topila v prijetnih sanjah in se ji je vse skupaj zdelo čudovito in neznansko lepo... Srečni tat je utrgal s tresočimi rokami bogato zlatico in jo je pobožno položil na kipeče nedrije. A naenkrat so mu zagorele smejoče se oči, in kakor bi bil zavidal nedolžno cvetko, so zašle njegove ustnice na njeno mesto in se niso mogle ločiti. In zdaj ji je planila po žilah vroča kri v mehkiem občutju še nezaslutene sladke groze, da se je splašila iz pretesnega objema hropečega in zadihajočega se pripravnika in mu je ušla naravnost v zeleni tolmun. —

V hipu se je utrnila luč one velike lepote, onega milega čudokrasja, in sanjarka je blaženo umirala v ljubečem naročju predragega Emila. Ali v največji zamaknjenosti jo je grizel črv težke vesti in sramu. Hotela je, da bi bila bežala pred njim, noga pa se ji ni mogla premakniti, in njegove silne róke so se stezale v neskončnost.

Francè Lovrin je plaho gledal njeno stisko in ji ni znal pomagati. V rokah je držal svoje trepetajoče srce, ki je gorelo v rdečem plamenu gori pod zaspáne zvezde, da so otemnele padale v cvrčeče morje, krilil je z visoko dvignjeno desnico in lepo z navdušenim poudarkom govoril ono lepo pesmico o svoji neizmerni ljubezni. —

Iz morja se je sunkoma dvignil velikan, ogromen in strašen, in je z enim samim dihom upihnil sijajni plamen Francetovega srca. Oblastno ukazajoče ji je pomignil s svojo velikansko luskinasto roko, da se mu ni mogla upreti.

Med njim in njo se je nevidno manjšala razdalja. Njegov obraz se je po vrsti zgoščal v lice odklonjenega učitelja, pozabljenega pripravnika in plahega dijaka. Ko pa se je sklonil k njej, so se ji smejale poredne Emilove oči. In čim dalje so jo gledale, tem

strašnejše so postajale, dokler se ji ni režala v lice prvotna strašna morska pošast . . . V nemi grozi bi bila rada zakričala, a razdalja med njo in velikanom je začela rasti, dokler se pošast ni začela pogrezati v valove, in ni nazadnje samo še njeno strašno oko gledalo iz vode in jo priklepalo kakor s sto vezmi, da se ni mogla premakniti.

4.

Uboga Marija je živela po tistem znamenitem pismu v silnih skrbeh in težkih dvomih. Zakaj vsa njena srečna, po omamni prijateljevi ljubezni razdražena čutnost, je blazno hitela za zapeljivim Emilom, ki je bil prvi zažgal bogati dar na njenem čistem žrtveniku; njeno prirodno čisto žensko srce pa je sanjavo žejalo po veliki in neoskrunjeni ljubezni, ki bi jo ji mogel nežno dati samo pesniški Francè.

Ali dijak jo je samo zvesto oblegal in molče oboževal.

In kadar jo je premagala razigrana in pijana čutnost ter se je streznjena opotekala iz tihega prijateljevega skrivališča, jo je boleče grizel pekoči kes, vse večji kakor kdaj prej, ko še ni skrivala mehkega Francetovega pisma. V svojem kesanju se je jezila na neodločnega dijaka, ki bi ji bil lahko predobri odrešenik, če bi ne bil tako nedopovedno boječ. Saj si je tiho priznavala, da jo preobzirni dijak močno zanima. In to zanimanje je bilo za njo, predno se je mogla tega prav zavedati, že vroča ljubezen; ali pa je morda bila sama trma, morda tudi ženska ničemernost, ki hoče zase vesoljnega oboževanja. Ampak vselej, ko so se ujele njene začudene in vprašujoče oči z gorečim dijakovim pogledom, jo je oblila prijetna zona drhtečega hrepenenja po nečem milem in lepem.

In vso to zaželjeno lepoto bi ji mogel dati samo njen mehkočutni pesnik. Njeno srce ga je slutilo povsod. Če je šla po ulici, je naenkrat zadržela in še ozreti se ji ni bilo treba, tako natanko je čutila, da jo držijo goreče oči opreznega Franceta.

O, videla ga je tudi vselej, ko je hodila zvečer iz urada. Točno se je prestopal na drugi strani ceste in je zvesto strmel v široka uradna vrata. Nato ji je v boječi razdalji sledil do domače ulice. Če se je na oglu urno ozrla, ga je videla, kako je ljubeče gledal za njo.

Naposled se ji je zazdela vsa stvar predolga. Odločila se je, da bi mu pomagala z bodrečim trenom oči, z lokavo kretnjo, ki

je prava lalkota za zvito žensko, ali kako drugače; pa čudno in neumljivo ji je bilo, da ji je vselej umrl vabeči smehlaj na zardelem licu, predno je zagorel tudi v prosečih in bodrečih očeh. Kaj je res vsaka prava ljubezen plaha?

Nekoč pa, ko so bile prikipele trpke muke njenega dvomečega in obupanega srca že do vrhunca, se je naglo obrnila in je tako spretno ujela plahega zasledovavca v ravno nastali gneči ob uličnem vogalu, da se ji ni mogel več umakniti.

Za kratek hip je potopila svoj pogled v njegovih umikajočih se očeh.

«O, gospod —, kaj ste vi? Ali imate morda spet kaj tako lepega zame?» se je okorno premagala.

«O, gospodična, prosim, preveč bi me odlikovali!» se je bolj ustrašil kakor razveselil.

«Veste, če me imate kaj radi, pišite mi spet!» ji je ušlo, in jo je bilo sram, skoraj sram.

«O, saj bi, a niti ne vem, kako ste razumeli ono pesem,» je rdel, ker se je spomnil, kako goreče ji je v tisti pesmi razodeval svojo hrepenečo ljubezen, in ker je mislil, da ga posluša vsa ulica.

«Vse sem razumela, vse — ali zdaj moram v urad, kjer sem nekaj pozabila,» je dejala veselo in je čakala, da bi jo spremljal.

Francè Lovrin pa je bil v strašni zadregi in je molčal.

«Če imate čas, pa me spemite!» mu je pomagala.

Spotoma se mu je razvezal jezik. Govoril ji je tako mirno in zanimivo, da se je Marija čudila. In pogovarjala sta se kakor stara znanca, ki se že dolgo nista videla.

Drugi dan ji je izročil pesmico, ki je visoko plamtela v radostnem razmahu dočakane sreče.

«Ne vem, kaj boste dejali,» je dvomil, «ko niti na prvo še nisem dobil odgovora.»

«Joj, ali jaz nisem pesnica; prilike mi pa tudi še niste dali, da bi govorila, kakor znam.»

Zazdelo se ji je, da je rekla preveč, in je zardela. Ali pogumno ga je gledala naravnost v oči in se mu je smehljala, ljubko in zapeljivo.

«Gospodična — gospodična! Kaj res smem upati tolike blaženosti?» je drhtel pesnik.

«Drugič, prosim, drugič bova govorila o tem!» se je branila, ker se ji nista zdela pripravna za take pogovore ne kraj in ne čas.

Zagledala se je v njegove tresoče se ustnice, v goreče temne oči in v vso njegovo krepko, a visoko postavo.

«Kako te ljubi moja zbegana in grešna duša!» je vpilo po pričakovani odvezi njeno ubogo srce, ki je bilo v lahkomiselnosti tolikokrat oskrunjeno. —

Predno se je bila privadila svoji novi sreči, ki se ji je tako mirno in nežno smehljala, je bila kakor omamljena; kajti njene radostne misli so veselo svatovale pri plahem Francetu tako stanovitno, da bi bila živahnega Emila čisto pozabila, če se ne bi bila njena prodana duša že toliko ranila ž njegovo silno in divjo ljubeznijo. Zdaj pa je bila trdno sklenila, da se z Emilom prav gotovo ne izpozabi nikoli več. Zato se ga je začela izogibati, kolikor je le mogla.

Ali Emil se ni dal kar tako odgnati. Ob priliki jo je počakal in jo je začel pestiti.

Marija se je branila in jokala, pa zaman.

«Danes te čakam, moraš priti, čeprav potem nikoli več!» je trdo dejal in jo ostro gledal v objokane oči.

Ob določeni uri ni mogla strpeti. Šla je. Saj ni mogla drugače. Čutila je, da je pod vplivom neke tajne, nepremagljive sile, kateri bi se ne mogla upreti. Najhujše pa ji je bilo, ker se ji je zdelo, da v takih pijanih urah umira blaga ljubezen do krotkega Franceta.

Ko se je pomirila in so se ji vrnile pokojnejše misli, jo je grizel pekoč kes. In upala je v čisto ljubezen, ki ji jo je predramil krepostni Francè, in ki bi ji mogla zadušiti težko vest.

Vsa čista in umita se je zdela sama sebi, kadar si je osvojila veselo okolico velikega Trsta. Po tihih stezah v gozdiču pri Opčinah ali v skritih dolinah katarinskih sta se vodila in veselila samosvoje samote.

Francè je kazal čimdalje sijajnejše lastnosti. V njegovih mirnih in ubranih besedah se je igrala lepota izražanja in duhovite, vesele zabavnosti.

Doslej je Marija poznala le omlednopuhle rečenice plitvih in lahkomiselnih velikomestnih metuljev. Nagonsko je začela spoznavati tem večjo vrednost pametnega Franceta. Rada pa ga je imela še posebno zato, ker je bil tudi v svojem mehkem milovanju nekako plah in čist, da ni niti s pogledom razodeval drugega kakor neskončno vdanost in zvesto prijateljstvo. Včasih pa, če jo je pičila posebna muha, bi bila rada imela, če bi bil ta čudnomirni Francè nekoliko, vsaj nekoliko toplejši.

«Francè, poljubi me, kakor ti vелеva srce!» ga je bodrila nekoč, ko so ji prekipevala čustva, in so nad njima šumeli plahi vetrovi v nizkih borovcih ter so zasopljeni in z viška padali v pisani tržaški zaliv.

V očeh zardelega mladeniča je zaigrala radostna sreča. Prikupno je pritisnil njeno belo, čudovito lepo in mehko roko na svoja vroča lica in jo je poljubljal tiho in pobožno. Počasi mu jo je odmaknila, kakor bi jo bili pekli ti zatajevani izlivi vriskajoče ljubezni.

«Kaj delaš, dragec? Saj nisem kraljica!» se je branila in nalonila nanj v polglasnem smehu.

«Zame si še mnogo več! Brez tebe ne bi sijalo to krasno solnce; ne bi pihljale te božajoče sapice; ne bi dehtele vse te nežne cvetice — in v mojem presrečnem srcu ne bi rajalo toliko nezasluzene radosti! Dà, zame si blagi genij — svetnica si, ki te molijo vse moje hrepeneče misli, drhtijo k tebi vse moje mlade pešmi! Glej, in —

«Oprosti,» ga je ustavila, «ne govoriva tako!»

Glava ji je omahnila na njegovo krepko ramo, drget zatajevane ilhte ji je sinil po tresočih se udih, iz oči so se ji vsule debele solze.

«Marija, Marijica, kaj je, zakaj jokaš vendar?» se je ustrašil in jo je nehote in nevede stisnil k sebi.

«Tako si blag in dober — a jaz, jaz ne zaslužiim tvoje ljubezni,» se mu je drhte privijala.

«Zaslužiš, dušica, zaslužiš, da bi strgal solnce iz neba in bi ti ga položil v naročje, ker, glej, lepa luna pada pred teboj iz obupa v mrak, in vse mile zvezde žalostno zatemnevajo pred čistim sijajem tvojih krasnih oči —!»

«Ne, ne, Francè,» je drhtela in se mu še tesneje privijala, kakor mačica, ki se boji, da bi jo odpodili po naveličanem milovanju. In toliko blaženosti in upanja je vrelo iz njenih živih oči, ko je dvignila pogled, da je Francè zatrepetal v silni radosti in jo je mehko poljubil na oči. A ko se je užgal blažen smehlaj na njenem cvetočem licu, se je zavrtel svet okrog njega. S tresočimi se rokami jo je zaklenil na svoje hropeče prsi, in njegov prvi in pravi poljub se je tesno vsesal na njene rdeče, polne ustnice.

V eno samo veliko radost, nepopisno in nedopovedano, sta rastle njuni telesi, in ena sama preblažena sladkost je viharno plala po njunih mladih žilah.

(Dalje prihodnjič.)

IVAN ALBREHT:

EPITAF.

Kakor v ljubezni smo eno vsi
od matere žene rojeni,
tako smo v materi smrti vsi
za nove kali posvečeni.

O, da je luč, spoznanje, razodetje,
življenje koncem neprijetnih sanj —,
spoznanje, Bog, življenje novo,
spokorno srce čaka nanj. *merilo!*

PASTÚŠKIN:

NOVA LJUBEZEN.

Pomisli, draga, kaj učijo nas
izvedenci, sodniki, modrijani:
od vekomaj in letos kakor lani
ljubezen isti da ima obraz —

povsod, za vse. Toda za božji čas,
kako se motijo možje izbrani!
Nikdar ljubili niso še zemljani
kot mene ti in kakor tebe jaz!

In če ljubezen enega naj kova
pred nama in za nama bo za vse —
za naju, čutiva, je čisto nova,

in v srcu slutiva, da še in še
v nebroj oblik obnavljala jo bova,
presnavljala do zadnjega jo dne.

*Pastuškinu pesniškega duha
odrekal ne boš.
Tudi meglenost mu
ni več moderna
čet: 7/4 19*

Dr. IVAN LAH:

PROF. ERNEST DENIS. (Konec.)

Proučavanje zgodovine in iskanje novih poti v francoski politiki ga je privedlo naravno k natančnejšemu spoznanju Nemčije. Poglobil se je v njen razvoj tekom zadnjega stoletja in je napisal pod naslovom «L'Allemagne» v treh delih zgodovino Nemčije od Friderika Velikega do leta 1870. To delo pa ga ni zadržalo, da ne bi nadaljeval svojega glavnega dela, in tako je leta 1901. izšlo drugo njegovo delo iz češke zgodovine: «Čehi po Beli Gori». Le čudovita energija in marljivost je omogočila, da je Denis v 30 letih izpolnil svojo nalogo in dovršil delo, ki si ga je načrtal pri svojem prihodu v Prago leta 1871. Njegovi dve knjigi «Konec češke samostojnosti» in «Čehi po Beli Gori» sta zlati knjigi, ki nam nudita ne le globok pogled v češko zgodovino, ampak se nam pri njima zdi, da se vrti svet okoli nas in mi gledamo presenečeni duševni pohod naroda skozi srednjo Evropo. Prof. Vančura, prevajavec Denisovih del, je šel z veliko vnemo na delo, da je prevedel obe deli z veliko dovršenostjo na češki jezik. «Maticice Lidu» je izdala obe knjigi v ljudski izdaji, tako da sta bili dostopni najširšim vrstam. Boljše priprave ni mogel dobiti narod češki za veliko borbo, ki se je bližala. Denis sam je na koncu druge knjige napisal sledeče besede:

«Ako pogledamo jasno, ni nemogoče, da bodo vodilni krogi slabo razumeli dobro voljo Čehov, in da bodo njih tekmeci skušali iz tega imeti svojo korist, da bi jih prisilili (n. Čehe) udati se na milost in nemilost. Takrat se bodo rodoljubi, ki bodo dovolj silni, že zaradi pravične svoje stvari, spomnili, da so njih očetje kljubovali vsej Evropi in da so čete kmetov prisilile cesarja in papeža, da sta se umaknila. Imajo namreč (Čehi) trde glave in pogumna srca. Preživeli so najgroznejše skušnje in niso propadli; z junaško silo volje so raztrgali rjuho, v katero je bilo zagrnjeno truplo naroda prej, preden je bilo položeno v grob; dokazali so, da se njih odločnost ne boji nobene žrtve, ako gre za obrambo njih pravic. Učenci Komenskega bodo znali, če bo potreba, zopet postati bojevniki Žižkovi. V tem najtežjem boju bodo ž njimi vsi, ki se

nečejo vpogniti pred surovo silo in se bore za to, da imajo narodi pravico odločevati sami o sebi. Za to človeško svobodo je zgorel Hus na grmadi, bratje Jednote so skusili trpljenje pregnanstva, Dobrovsky, Jungmann in Palacký so delali, se borili in trpeli. Da ohranijo slavno dediščino, ki so jim jo zapustili njih junaki in mučeniki, so Čehi pripravljeni, ako pride usodni trenutek, na skrajne žrtve. Naj bodo v tem boju zmagovavci ali premaganci, zapustili bodo svetu vznešen zgled in bodo upniki človeštva.» S temi pre-roškimi besedami je dokončal Denis svoje delo o češki zgodovini. In res je prišel usodni trenutek in učenci Komenskega so postali bojevniki Žižkovi: v boju za češko samostojnost so žrtvovali vse in zmagali. Denis je zvesto spremljal njih boj. Dasi je bila v začetku svetovne vojne njegova lastna domovina v težki nevarnosti in je obležal eden njegovih sinov mrtev na bojišču, ni pozabil svojega življenjskega poklica in je takoj z vso silo nastopil v francoski javnosti, da bi pokazal Avstrijo v pravi luči. V Parizu začne izdajati list «La Nation Tchèque», ki mu je postavil za geslo: Češko samostojnost. «Prevzel sem — piše — ulogo njihovega govornika, ker sem prepričan, da s tem služim Franciji.» Ob času, ko so imeli zapadni diplomati o Avstriji zastarele nazore, piše Denis: «V nastajajoči Evropi ni za Avstrijo nikakega mesta. Odnosite to mrhovino. Naj na njenih razvalinah nastane svet miru, svobode in bratstva. Prostora češkemu narodu!»

Ko je prof. Beneš prevzel uredništvo lista, je začel Denis izdajati «Le Monde Slave», v katerem je nepoučenemu zapadnemu kulturnemu svetu pojasnjeval naše prašanje. Posebno mu je bila na srcu usoda hrabre Srbije, o kateri je izdal posebno knjigo in je dne 27. januarja 1916. o nji tudi javno predaval na Sorboni. Njegov dom je bil pribežališče slovanskih emigrantov. Od časov, ko so mnogi naši ljudje v tujini onečaščali svoje, oziroma naše jugoslovansko ime, je skušal Denis pridobiti nam v vseh krogih ugled in zaupanje. Videl je v duhu bodočnost Evrope in je spoznal češkoslovaške in jugoslovanske zveze. S svojega pariškega stališča je kot dober poznavavec slovanskih narodov dobro videl, kako važna je v bodočnosti ta zveza za oba naroda in za Francijo. «Proti Nemčiji — piše — bodo Čehi in Jugoslovani naši naravni zavezniki, ker bi bila njih eksistenca v nevarnosti pri vsakem povratnem napadu berlinskega imperijalizma. Oni (t. j. Čehi) bodo predstavljali s svojimi 12 milijoni resnično silo, ki bo po treh četrtinah slovanska. Mejili bodo na severu in vzhodu na Poljake

in Ruse, na jugu pa se bodo opirali ob srbsko kraljestvo, ki bo imelo iste nasprotnike in iste interese. Tako nastane od Adrijskega do Baltiškega morja blok, na katerega bo zadel nemški napor, ne da bi mogel pretrgati njegovo skalo.

Kdor je poznal naše zapadne zaveznike že med vojno tako, kakor smo jih mi spoznali pozneje, ta ve, kake važnosti so bile besede Denisa v onih težkih časih. Verjel je trdno v našo zmago in jo je pripravljajal s stalno agitacijo in delom za našo stvar. «Dan se bliža — tako piše legijonarjem — ko se bo v osvobojeni Pragi slavil spomin onih bojevnikov prve dobe, ki so na planjavah artoiskih bili dobri božji bojevniki, kakor stari Husitje, njih predniki» ...

Tako je dočakal slavnosten dan, ko so pariški listi označevali kapitulacijo Avstrije: takrat je pač mislil na svojo zlato Prago, a tudi Praga je mislila nanj; kajti med prvimi javnimi napisi dne 28. oktobra 1918. se je pojavilo poleg Wilsona in Masaryka njegovo ime, ko je navdušena množica eno glavnih praških ulic izpremenila v Denisovo ulico.

Od leta 1909. se je Denis živo zanimal za balkanske razmere. Slutil je dobro, da od te strani prihaja oni udarec, ki bo strl železni obroč okoli njegove ljubljene češke zemlje. O balkanskih razmerah se je takrat mnogo pisalo — on sam pa je hotel od blizu pogledati, kaj se skriva za nemirnimi glasovi, ki so bili oznanjevalci pričakovanega svetovnega viharja in zanj gotovo glasniki one usodne ure, ki je čakal nanjo od leta 1871. Tako ga je pot zanesla leta 1911. v Ljubljano. Dovolite, da ob tej priliki ponovim mal oseben spomin. Bil sem takrat v redakciji «Jutra», ko je nekega dne stopil v sobo preprost star gospod, s sivo brado, v navadni potni obleki. Govoril je nekaj z glavnim urednikom in nihče od nas se ni posebno zanimal zanj. Če se ne motim, smo prav takrat skuhalo črno kavo in smo jo ponudili tudi njemu, in on jo je z zadovoljnim nasmehom izpil. Ko je odšel, sem vprašal, kdo je bil ta gospod. «Ne vem», je rekel urednik, ki je govoril ž njim, «pravi, da bo izdajal neko francosko revijo o jugoslovanskih razmerah. Tu je njegova vizitka.» Vizitka se je glasila: prof. Ernest Denis itd. Odšel sem za njim in sem ga dohitel na ulici, kjer se je oziral, kam bi se obrnil. Predstavil sem se mu po češko, kar ga je veselilo, in je začel govoriti v svoji češčini: njegov glas je bil miren, mehak in prijeten. Hotel si je ogledati Ljubljano in njene kulturne naprave ter spoznati naše ljudi. Premislil sem, kaj bi

storil in kam bi ga peljal. Odšla sva proti «Slov. Matici», kjer sem šele v tistem trenutku opazil, kako slabo nas predstavlja ta kulturni zavod pred svetom s svojo starodavno notranjostjo. Kaj bi mu naj še pokazal v Ljubljani. Gledališče? Takrat je bilo na robu propada. In drugo? Ljudi? Morebiti je bilo par ljudi, praških naših študentov, ki so poznali njegovo ime. Mi, ki smo vedeli, kaj pomeni Denis češkemu narodu, smo vedeli, kako bi ga bilo treba sprejeti, če pride k nam. Toda, kdo naj ga sprejme. Našli smo končno † prof. Berceta, ki je spremljal Denisa po Ljubljani. Zvečer smo ga povabili s seboj v Prešernovo sobo pri «Novem svetu», kjer je rad poslušal spomine na našega pesnika. Tudi vino mu je ugajalo in tudi gostilničar, ki je stopil k mizi in mu podal roko, misleč, da je kak naš slovenski znanec. Drugo jutro se je Denis odpeljal proti Zagrebu. Jaz one zadrege nisem in ne bom nikoli pozabil, kako pa si je Denis zapomnil dogodke, ki jih je doživel v Ljubljani, mi je neznano. Njegova preprostost, naravnost in skromnost nam je gotovo odpuščala, da mu nismo mogli pokazati v Ljubljani kulturnih zakladov in kulturne družbe, ki je ni bilo. Jaz pa sem takrat spoznal, kako slabo si znamo pridobivati prijatelje v svetu za našimi mejami in kako malo mislimo na to, da jih bomo potrebovali.

Ne vem, kako se je Denisu godilo drugod po naših jugoslovanskih mestih leta 1911. Gotovo je, da je bilo pri nas njegovo ime v tem času še precej neznano. Njegov namen je bil, izdajati francosko revijo o naših razmerah. Zakaj ni do tega prišlo, ne vem. Kako važna bi bila taka revija, smo spoznali šele v svetovni vojni, ko smo nepripravljeni in neznani stopili med svoje zaveznike. Zamerili smo jim, da ne poznajo nas in naših razmer, sebi pa nismo zamerili, da nismo storili ničesar, da bi nas bili spoznali. Hoteli smo, da ves svet pozna naš zagorski kot, sami pa se nismo potrudili, da bi bili svetovni. Iz Francije je prišel človek svetovnega imena, mi pa ga nismo spoznali. Prišel je, da nam pomaga, mi pa ga nismo sprejeli. Mislil je na nas in našo bodočnost, mi pa nismo mislili. Zato nas je presenetil čas, ki drugih ni presenetil. Denis vkljub temu ni pozabil na nas in je celo vojno zvesto podpiral naše delo za osvobodjenje.

Pred božičem je izšla v Pragi v češkem prevodu njegova knjiga «Velika Srbija». Koliko se spominjam, te knjige še do danes nimamo v jugoslovanskem prevodu. Vse to kaže, da se malo zavedamo svojih dolžnosti do onih mož, ki so bili z vsem

srcem in delom naši. Ko sem se lansko leto vozil po Slovaškem, sem čital spotoma Denisovo knjigo «Slovaki». Boljše knjige o Slovaki in njih položaju ni napisal noben Slovak. Želel sem si takrat, da bi imeli podobno knjigo o nas, posebno o Slovencih. Zdelo se mi je, da bi ne bil nihče zmožen napisati to knjigo tako, kakor bi jo bil napisal Denis. Bilo je v našo škodo, da nismo imeli take knjige med vojno v zunanjem svetu. V Pragi izhajajo sedaj zbrani spisi Denisovi v češkem prevodu. V njih je toliko tudi za nas važnih in lepih misli, da nam bo v čast in v korist, če si bomo vsaj nekatere iz njih osvojili.

Bila je vroča želja Denisova, da vidi svobodno ono zemljo, za katero je delal in živel s tako ljubeznijo. Posebno Praga, ki ji je v Hantickovi knjigi napisal pravi slavospev mladega navdušenja, ta Praga, ki je bila središče njegovih slovanskih študij, ta Praga, ki je vstala ponosna iz sužnosti in je zavladovala nad svojim narodom, ta Praga ga je vabila. Vedel je, da tudi Praga radostno čaka trenutka, ko ga bo mogla pozdraviti na svoji stari radnici. Dolgo ni marljivi delavec našel časa za ta zasluženi praznik. Šele pred dvema mesecema si je izpolnil vročo željo. V svojem pozdravu je rekel na kolodvoru:

«Gospodje, gotovo razumete ganjenost, ki se me loteva, ko slišim od vseh strani tako iskrene in mnogoštevilne izraze simpatij in posebno prijetno mi je, da me sprejemate kot zgodovinarja. Ni dvoma, da je češkoslovaški republiko usojena srečna bodočnost, kajti njena bodočnost je postavljena na veliki preteklosti. Zgodovina njenega osvobojenja je velika obljuba za vse človeštvo. Gotovo pretiravate, ako mi prištevate toliko zaslug v tem, kar sem storil za Čehe. Delali smo vsi, profesorji, delavci, študenti in ni treba omenjati, kako velik delež so pri tem imeli vojaki. Ko tako skupno premišljujemo o delu osvobojenja, ki je bilo izvršeno, ne moremo da bi se ne spomnili onih naših otrok, ki so dali svoje življenje v tem boju. Oni so več nego s svojo žrtvijo prispeli k porazu Nemčije in iz njih src mora v nas preiti smisel za svobodo in ljubezen do dela, ki ga zahteva domovina od nas. Dobro smo delali in moremo upati, da naš trud ne bo brez uspeha. Nečem razžaliti nikogar, ako pravim, da so vsi slovanski narodi enako dragi mojemu staremu srcu — toda med Slovani se na Čehe najbolj računa pri novi organizaciji sveta. Tristo let zasužnjeni, so ohranili tradicijo svobode in to je pomaglo, da so bili takoj zmožni lotiti se organizacijskega dela. Neizrečno sem srečen, da sem v

Pragi, ki mi je tako draga, in da morem zasledovati vaš novi razvoj. Čehoslovakom je dana velika naloga. Treba pa se je varovati prenagljenih akcij in nepotrebnih zaletov, treba se je varovati besedi, ki vznemirjajo in ne zidajo. Čehi so predstraža v novi organizaciji Evrope. Francija in Češkoslovaška si moreta tu podati roke. Med obema državama je soglasje v delu in volji in bilo bi dobro, da bi te vezi vedno podpiralo prijateljstvo in delo. Za nas, ki dokončujemo svojo življenjsko pot, je veselje konstatirati, da naše življenje ni bilo zaman. A naše poslanstvo še ni dokončano. Imamo pred seboj še težke naloge in se jih moramo lotiti s krepko voljo. V začetku vojne se je, kakor v začetku husitskih bojev, mislilo, da bo hitro vse poravnano, ko preide bojni vihar. To ni bilo mogoče in ne bilo bi si tega niti želeli. Le z dolgotrajnim organizacijskim delom se narodi zopet pomirijo in Češkoslovaška bo gotovo med prvimi, ki bo z zadovoljstvom dosegla svoj cilj.»

V teh besedah je podal Denis nekaj obračun preteklosti in načrt novega dela. Čutil je, da imamo še težke naloge. Toda teh nalog njemu ni bilo več usojeno dovršiti — on je odšel in mogel je ob slovesu s ponosom pogledati na svoje delo. Nadaljevanje tega dela pa je prešlo na nas vse. V njegovem življenju leži zakopana za nas velika oporoka. Njegove misli in nazori so dragocena dediščina za Čehoslovake in Jugoslovane. Dokazal je s svojim delom dovolj ljubezni do nas, da moremo z zaupanjem sprejeti njegove nauke. Podal jih je mož, ki je dobro poznal preteklost in ki je jasno gledal v bodočnost.

JANKO GLASER:

NEDELJSKI IZLETNIKI.

V mestni gostilni.

Zopet so svojim vsakdanjim kotom gosti —
 a še v očeh se blesiti jim rosa iz velike rože — prostosti;
 še dekleta s seboj v svojih krilih, vonjivo-tenkih, svilenih,
 vonj so prinesla od gozdnih trat in šum izpod vej zelenih:
 tam napojila se jim z lepoto duša je kakor z dežjem žolna —
 o, tam uživa vse drugače se ljubezen, zdrava in polna!

Merilo?

L. KUCHAR:

BORBA. (Dalje.)

Isti proces, kakor pri drvih, se je med oskrbnikom in očetom odigraval za steljo, katere je očetu vedno primanjkovalo. Po grofovih gozdovih se stelja ni smela klestiti, kakor to delajo kmetje; smeli smo samo grabiti listje in čistiti grmovje, kar pa daleč ni zadostovalo za živino, ki jo je redil oče, in za gnoj, ki bi ga moral nameriti za obširne njive. In zato jo je «kradel». Obično zgodaj v jutro, ko je po njegovem mnenju gospoda še v postelji, ali zvečer v mraku, ali pa tudi po noči v mesečini je zlezel na kako silno košato smreko in ji sekal tu in tam veje, da se s tal ni poznalo. Na tla padajoče veje sem moral ravnati v plasti in po očetovem naročilu paziti, ako bi slučajno odkod zapazil oskrbnika. Ker sem že instinktivno slutil posledice takega slučaja, sem pazil res zelo vzorno in nikdar naju ni zalotil oskrbnik pri tej «tatvini». Oče je klestil, dokler ni bilo stelje za cel voz, potem je napregel voli in jo brzo odpeljal domu. Večkrat sva delala na ta način pozno v noč; oče je bil čisto gnil od znoja in razburjenosti in je pri tem pozabljal na glad, ki je mene že opominjeval. Ko sva srečno pripeljala domu, je spravil mene spat, sam pa je namesto spat odšel sekati steljo in ni odnehal prej, dokler ni dovršil. Na ta način je včasih delal do zore. Vselej takrat je bil naslednji dan silno izmučen, ali tarnal ni. Mati se je temu vedno protivila in je odsvetovala očetu, naj ne dela tega. Kaj bo, ako nas zaloti oskrbnik? Toda oče je bil samovoljen, drugič je bilo tudi treba in se ni dal odvrniti. Jaz sem ga nekoč vprašal — čisto majhen še — jeli je greh pred Bogom, kar delamo? Očetu je bilo to vprašanje zelo neprijetno, ker me je vedno učil sedme božje zapovedi: Ne kradi!

«V tem slučaju ni greh!» mi je rekel premišljeno. «Tu je potreba; jaz moram imeti gnoj, da morem pridelati potem kruh za družino, grofu se pa ne zna, ker je silno bogat. Ako si v sili, bogatinu lahko vzameš; Bog ti bo odpustil!» Tako me je učil in mi tolmačil svoje mnenje in jaz sem si vse verno zapomnil.

Nekoč naju pa je oskrbnik le zalotil; takrat je bil navzoč tudi mlajši brat. Zvečer je bilo, čisto pred temo, oče je klestil v vrhovih, jaz sem delal na tleh plasti, ko naenkrat začujem za seboj lomastiti in ko se ozrem, vidim nemalo začudeni obraz oskrbnikov. Gotovo je hodil v tem času kje po gozdu in je slišal sekanje. V hipu je uganil, kaj se godi.

«Kaj je to?» je zavpil kvišku, odkoder se je ravno valila plast stelje. Barve na njem so se izpremenile, postal je rdeč, zelen, žolt in bled. Bilo je mučno; jaz si skoro nisem upal dihati, tam na robu gozda je zajokal mlajši brat. Takrat je završalo gori v vejevju in po deblu se je spustil moj oče in obstal tik pred oskrbnikom, kot bi hotel reči: Evo me, grešnika!

Oskrbnik je prvi hip osupnil, potem je začel psovati očeta in mu nazadnje odpovedal najemnino tekom enega meseca. Potem je razljučen odšel, ponavljajoč še v mrak svojo odpoved. Oče ga je poslušal ves bled, zavedajoč se svoje krivde in oskrbnikove odpovedi. Potrži smo krenili domu in med potjo nama je oče zabičeval, da ne smeva ničesar povedati materi; toda mati, ki je vedela, kje smo bili in je zmerom slutila nesrečo, je z očetovega potrtega obraza in najinih razstrašenih lic takoj uganila vso stvar. In nehote ji je oče razodel že pri mizi, kako je bilo. In ponoči, ko nisem mogel spati, sem čul, da mati v sosednji sobi, kjer sta spala z očetom, pritajeno ihti.

«Ne joči, te prosim, se bo že nekako naredilo!» sem čul na to očeta, ki jo je tolažil.

«Iti moramo!» je rekla mati.

«Rad, ako bi človek imel kam, najrajši bi šel, pa bi kupil kaj, samo da bi imel svojo streho. Ali sedaj je težko, dela je toliko, sam sem, otavo je treba kositi, oves žeti.»

Mati je vzdihnila.

«Navsezadnje me nagnati ne more kar tako, kljub svoji odpovedi. Toda to grdo gledanje! Če javi grofu, me bo kaznoval še on. Najboljše bi bilo prositi ga, gotovo bi se omečil! — Kaj, ko bi šla ti?»

«Jaz!» je vzdihnila mati.

«Da! Ti! Na tebe ni hud in kot sem čul, te pomiluje, ker baje trpiš poleg mene. Tebe bi gotovo uslišal. Ti bi še govorila prej z njegovo gospo, kaj?»

«Sitna pot!» je menila mati.

«Seveda sitna, ali da bi bila le uspešna! Jaz bi šel, toda na mene je gotovo zelo hud. Mi siromaki moramo požreti marsikaj, kar drugim ni treba!»

«Vzela bom s seboj par petelinčkov za njegovo gospo!» je šepetala mati, ki se je že odločila.

«Petelinčkov? Dragi so sicer in škoda kar tja vreči denar, toda drugače ne bo šlo. Le vzemi in nesi!»

Tako sta se po noči domenila, da bo vstala mati zjutraj pred zoro in odšla s petelinčki na grad, oče bo med tem kosil otavo, ko se vrne, gresta žet oves. Ko sem drugo jutro vstal, je že ni bilo doma, ko pa se je vrnila, je imel njen obraz radosten, zadovoljen sijaj. Vedel sem, da je šlo po sreči.

«S početka se je branil,» je pripovedovala očetu; «potem je postal mehkejši in je rekel, da njemu itak ni nič, ampak zavoljo grofa, ker ima zapoved. Naj ostanemo, je rekel in spravimo tisto steljo in nikoli več kaj sličnega ne počenjajmo. — Petelinčkov je bil zelo vesel.»

Bili smo veseli vsi, najbolj pa oče.

«Samo, da me pusti to leto pri miru, da spravim pridelek, potem ga ne bom več moledoval za nič. To jesen moram kupiti kaj lastnega!» je rekel.

Tekom let sta si namreč stariša s trudom in pritrgovanjem prihranila malo svotico, nekak kapital za nakup lastnega doma, katerega sta si tako srčno želela. Že prej je oče večkrat, kadar je opravil glavno delo, odšel po kupčiji daleč okrog, kjer je čul za kako posestvo; izostajal je pri tem več dni. Mi domači smo v njegovi odsotnosti gojili nade in delali načrte na račun očetove kupčije. Toda iz teh ni bilo nikoli nič; vsakokrat se je vrnil brez uspeha, izmučen od potovanja, lačen in žalosten. Mi domači smo ga obstopali potrti in on nam je pripovedoval:

«Nisem našel nič primernega ... je križi! Eno je bilo preveliko ... drugo je bilo bajta ... eno preveč v gorah, eno pogorišče ... tu brez vode ... tam neznosen prevžitek pri hiši. Eno bi bilo — ali cenil je tako, da sem se kar ustrašil in ni hotel odjenjati — — Ali imaš kako jed? Davi sem jedel, zdaj je pa noč!»

Tako je govoril navadno in ko je videl naše malodušne obraje, nas je tolažil:

«Ne marajte! Ako zdaj ni bilo, bo pa drugič!»

Mi smo poslušali in se zopet vračali k delu. Tako je šlo leto za letom, ne da bi oče izgubil nado in opustil misel, začeti kot

samostojen kmet. In v tem upanju, v tej živi veri v boljšo bodočnost, je živel in zmagoval vsakdanjo težko borbo za kruh; s tem upanjem je napojil tudi nas deco, da smo verovali in še verujemo v boljšo bodočnost z vero solnčnotoplega optimizma, ki si je osvojil naše duše in nas vodi neomahljivo dalje. Tako je bilo tudi to pot. Oče je odšel in se vrnil šele čez par dni, truden, lačen in brez uspeha — vse kakor sicer. Mi smo gojili nade in bili tako razočarani — vse kot navadno. Oče je odložil priliko zopet na poznejši čas, medtem pa sta se z oskrbnikom zopet sprijaznila in ostali smo še nadalje najemniki pri njem.

Moj oče je bil čisti kmet, njegovo lice je kot njegova duša, poteze, smeh, značaj; vse široko in prostodušno kot kmetška narava, ki se neha s horizontom očesnega vida. Imel je silne roke in njim je neomejeno zaupal, v pridelek svojih rok je veroval in ga ljubil strastno. Kot siromak, ki je črpal svoj obstanek iz obdelovanja zemlje in njenega pridelka, je bil popolnoma odvisen od narave, trepetal v hudih urah in se veselil, kadar je nevarnost minila. Trepet siromašnega poljedelca je uničujoč. Spominjam se, kako mi ga je življenje že čisto mlademu vtilo v dušo o mnogih karakterističnih prilikah.

Po letu ob času neviht je motril oče vsako meglo. Že zjutraj, ko je solnce vzhajalo, je sklepal, kak dan bo in zvečer ob zapadu je prerokoval prihodnji dan. Čez dan je redno sledil oblakom po nebu; na obzorju je imel neki hrib, ki se je menda po posestniku imenoval: Marigojev hrib; ako se je tega ovila megla, potem je bila nevihta gotova v najkrajšem času. Spominjam se, kako smo včasih spravljali seno na travniku. Na obnebju so se gibali razni oblaki — nič sumljivega. Naenkrat so se začeli širiti — oče je postajal nemiren, bal se je, da se bodo raztegnili na Marigojev hrib. Takrat sta začela delati oba, oče in mati, s podvojeno silo. Grabila sta in tovorila na voz, da jima je znoj curkoma lil po obrazih. Večkrat je oče slekel srajco ter izžlel iz nje vodo, ki se je iztekala curkoma. Medtem je obračal poglede proti Marigojevemu hribu.

«Oh, da bi le še eno uro bilo lepo — pa smo dobri. Ako nas zaloti dež, imamo gnoj! Le še eno uro — Bog ti še daj!» je vzdihoval tekajoč med senom sem in tja in nas priganjal.

Toda oblaki so se vedno bolj grozeče bližali obzorju, in naenkrat se je začul očetov obupni klic:

«O, hudič! Je že v Marigojevem!»

To je bil končni apel, da imamo neizogibno nevihto. Seno je ležalo široko po livadi in razširjalo po ozračju svoj prijeten, dišeč duh. Vmes pa je bila že občutljiva atmosfera bližajoče se plohe. Mi smo delali s podvojenimi silami, da rešimo, kar se rešiti da. Nenavadno hitro je bil usodepolni hrib pokrit do tal in kmalu se je pokadila od njega lahka megla proti nam.

«Že gre, že gre! Brž vole v voz in gremo!» je veleval oče. Ko se je voz že premikal, je še v zadnjih hipih vrgel oče par vil na vrh in potem z žalostnim pogledom na zaostalo seno hitel z vozom proti domu.

Nebo je bilo med tem že čisto črno in nizko nad zemljo poveznjeno, po ozračju je zavel hladen veter, pod katerim je vejevje dreves zašumelo z žalostnim šumom, ptice so umolknile in begale v strahopetnih poletih nizko nad nami, vse je dihalo težak, napet mir strahu in groze. V daljavi je potegnil blisk, potem je zabobnel grom. Prve redke kaplje so padle...

«V hišo vsi, pa blagoslovljenega lesa na ogenj in z vodo škropit!» je velel oče in mati je zakurila ogenj in poškopila z vodo okrog oglov.

Mi deca smo čepeli v hiši v pričakovanju in strahu pred nevihto.

«Molit!» se je zadril oče nad nami in mi vsi smo popadali na kolena in začeli moliti na glas. Pri vsakem blisku smo prekinili za hip in se prekrizali. Kadar je osobito močan tresk stresel hišo, smo prestali strahu, dokler ni spet oče zavpil:

«Molite!»

In mi smo zopet pričeli moliti prisluškujoč prvim gostejšim in težjim kapljicam, ki so jele udarjati po strehi in so tako čudno odmevale v naših mladih grozopolnih dušah.

Oče sam pa je stal pri oknu in gledal ven.

«O, hudič! Toča, toča!» je zavpil bolestno.

Na dvorišču je pričela odskakovati toča, redka, tu in tam kakor zrno. Oče je bil prepaden na smrt; včasih je ostalo pri par zrnih, zgodilo se je pa, da se je usula in v par minutah uničila del pridelka. Takrat oče več ni mogel krotiti bolesti.

«Toča, toča!» je tarnal. «Moja pšenica, moja pšenica, ki je tako lepa. — Kaj bomo jedli? In sadje! Poglejte, kako gre! Vse bo uničeno. O ti hudič ti neusmiljeni! O za Boga!»

Večkrat smo strahu in zbežanosti nehali z molitvijo, takrat je zarjul nad nami:

«Molite in prosite Boga, da odvrne nesrečo!»

In mi smo zopet molili, zaupno obrnjeni proti razpelu v kotu.

Oče pa je gledal sedaj pri enem, potem pri drugem oknu na dvorišče in klet:

«Vse bo hudič vzel! ... Vidite, že čisto belo je je! Vse je pri vragu! ... Molite, kaj zijate? — Oh! oh! oh! — Potem si bomo pa ... zabili! O prekleto! Molite! Devet hudičev! — zdaj smo pa berači. O Bog, ti še odvrni nesrečo in pomagaj nam!»

V svoji razburjeni brezupnosti nas je silil k blazni molitvi, ker je bil prepričan, da smo nedolžni in nas Bog mora uslišati; sam je bil toliko zbehan, da ni bil sposoben in ker se je imel za grešnika, tudi ni upal na uspeh svoje molitve. Kadar je nevihta ponehala, smo šli ven. Oče je v hipu ocenil napravljeno škodo in hodil otožnega lica med uničenimi nasadi. Ako je po nevihti zopet zasijalo solnce, se je kljub neprijetni usodi kot vreme hitro zvedril.

«Bog je dal, Bog je vzel!» je rekel obično. «Napreži, greva orat za ajdo!» mi je rekel potem in takoj zopet začel polagati upanje in trud svojih rok naravi v naročje s tisto vernostjo in udanostjo, kot bi se ne bilo zgodilo ničesar ... (Konec prih.)

PASTUŠKIN:

DRAGA SIJE.

Zbor deklet se pogovarja,
urno se niz brdo vije,
a med njimi kakor zarja
draga sije.

Voz izletnikov po cesti,
rož med njimi pol kočije ...
Nje ne morejo precvesti —
draga sije.

Deca v slavnostnem sprevodi
jasne poje melodije,
solnce ji ob strani hodi —
draga sije.

Se vprašujejo dekleta,
deca vanjo se zamika,
v mrak zagrinja cvet do cveta
njena dika.

Ej, ljudje uganili vse bi,
a midva, ki vzrok poznavam,
ga nikomur, niti sebi,
ne izdava.

Karcon sem na str. 157 roval: Pesnik

Dr. FRANCE GORŠIČ:

KEBER CONTRA MAZOVEC IN JANČIGAJ (1880—1881).

(Iz borbe za naš jezik.)

Državo vladajoča družba pa nje sovražna manjšina, ki more biti v ta položaj potisnjena večina, imata bojno črto v politični borbi. Kadar manjšina s trajnim napadanjem razrahlja kako točko, tedaj se je večini taktično umakniti, da izgubivši nekoliko tal upostavi novo ravnovesje in da strategično ne podleže v odločilni bitki. Zgodi se potem, da zasede manjšina prav toliko prostora, kolikor ga je bila večina popustila. Le izjemoma se to ne zgodi, največkrat, kadar slabo vodstvo manjšine ne opazi umikanja. Večina, ki je dejanska manjšina, se v taki borbi v eno mer počasi umika. Nekoč strategija odreče. Večina klecne, manjšina jo z naskokom pogazi in poplavi. To smo doživeli konec oktobra 1918.

Država in nje pravo sledita temu razvoju. Dokler vladajoča družba kak narod v državi zatira, toliko časa preganja država ta narod in ustvarja za preganjanje pravno podlago. Kadar postane očitno, da zatirancev ni mogoče premagati, izprevrže družba svoje stališče, država pa mora izboljšati v državnem sestavu položaj zatirancev, hkrati pa ohraniti ravnotežje. Novim razmeram se mora prilagoditi vse pravo državino, ustava in oblastvo. Družabna moč in pravo državino sta si takó, da se pravo države toliko izprevrže, kolikor se razmerje moči izpremeni. V Avstriji je bilo mnogo takih dob, ko si je ta in oni manjšinski narod izvojeval kako svojo pravico. Kadar je bila taka doba reakcije avstrijskega nemštva, so navalile tudi ostale manjšine, in vsepovsod se je na vseh toriščih pojavilo gibanje za manjšinske materinščine.

Taka doba je bila tudi leta 1880. Bil je to čas, ko je vsak vedel, da bo država morala slovanskim narodom vreči par drobtin, saj so bili Nemci v državnem zboru pregnani celo v opozicijo, in Čehi so po dolgoletnem stavkanju zopet prišli v državno zbornico. Na vitez čudno, a do dobrega preudarjeno je bilo, da je krona interese svoje

hiše postavila nad svoje nemštvo in da je, zasledujoč svoje rodbinske koristi, proklamirala «spravo narodov». Poklicala je na čelo «nadstrankarskega kabineta» (12. avgusta 1879.) Stremayrovega notranjega ministra, prejšnjega tirolskega deželnega predsednika, grofa Taaffeja, dvorjanika osebnega jamstva, da bo storil za Slovane, kar je neobhodno treba, ne trohe več. On je bil v juliju poprej zmagal pri državnozborskih volitvah, in že v septembru so Čehi opustili abstinenco. Nemškemu centralizmu je začela presti huda. V boju za svoj notranji češki jezik so Čehi za Češko in Moravsko dosegli «Stremayrove naredbe» z dne 20. aprila 1880., da se morajo vloge reševati v jeziku, v katerem jih stranke vložé, in radikalna nemška opozicija je strmoglavila naučnega ministra Stremayra. Pravosodni minister prenarejenega Taaffejevega kabineta, Čeh Pražák nam je dne 18. aprila 1882. podelil «Pražákov razpis», ki je uravnal rabo slovenščine v uradih.

Takrat je že drugo leto izhajal Moschéto v «Slovenski Pravnik». Bil je najboljše orožje za pravdo o našem jeziku. Ko se je koncem leta 1879. in potem leta 1880. umikala fronta nemške večine, so bili nemški sodniki zadnja straža, ki ni pustila do sebe. S protinarodno politiko napojeni so mrzeli slovansko uradovanje, ki je bilo na razsvitu, in so se navzkriž z željo krone in navodili novega vladnega sistema po svoji glavi borili zoper slovanske vloge in zapisnike, ki so jih kar odklanjali. Nekateri starokopitneži so jih pa reševali, toda — po nemško. Proti takšni jezikovni praksi je leta 1881. «Slovenski Pravnik» organiziral odpor borivcev, ki so že leta 1880. sprožili posamezne strele. Med temi borivci so bili slovenski sodniki. Vodila jih je misel, da je treba nemško nasilje odbijati z odločno prakso. Čutili so, da ne tvegajo eksistence, ako se zoperstavijo, ker jih vlada ne bi več mogla pogaziti. Dve okoliščini sta jim dajali pogum: Vošnjakovi uspehi in nastop Winklerja. V aprilu l. 1880. je polna zbornica sprejela Vošnjakovo resolucijo zaradi srednjih šol in učiteljskih pripravnic. Še večja pridobitev je bila, ko je ravno tačas nastopil novi kranjski deželni predsednik, naš goriški državni poslanec Andrej Winkler. Veselili smo in rajali ter se bratili s Hrvati. Ta vrtinec narodnostnega gibanja se je lotil narodno zavednih sodnikov pri kranjskih sodiščih, in uvedli so, vsaj nekateri, sodno rabo slovenščine «via facti». Ta pojav smo videli tudi v kesnejših fazah boja, zlasti v letih 1905. do 1910., preden je nastopil službo predsednika deželnega sodišča ljubljanskega Elsner.

Sodni pristav Ivan Nabernik v Kamniku, kesneje (od 2. marca 1882.) okrajni sodnik litijski¹, je bil prvi med borivci, da se via facti poudari veljava slovenskega sodnega jezika. Po ohranjenih ostankih (11) že škartiranih spisov okrajnega sodišča kamniškega lahko sklepamo, da je Nabernik pričel slovensko uradovati v juniju mesecu I. 1880. Dne 11. junija 1880., opr. št. III 463/1880. sta pravdni stranki Tomaž Homec (zastopal ga je kamniški odvetnik dr. I. Pirnat) in Janez Vrhovnik z Malega Mengša o tožbi z dne 29. aprila 1880., št. 2967, zaradi 9 gl. «v bagatelnem ravnanju sklenila sodniško poravnavo: Janez Vrhovnik prizna, da je Tomažu Homcu kupnino za mu prodani voz in za eno mu prodano brano v ostanku po 9 gl., nadalje stroške tožbe in poravnave v zmerjenem znesku po 2 gl., torej vsega skupaj po 11 gl. res dolžan, in se zaveže, da bo ta znesek tožniku do 15. avgusta 1880. v ogib izvršbe plačal. Tožnik po svojem izkazanem zastopniku dr. Pirnatu je s to poravnavo zadovoljen in od tožbe odpade». Tako se glasi prva slovenska poravnava kamniška. Rešen je ta zapisnik nemški: «Aufzubehalten und auf Verlangen auszufertigen. 29. Juni 1880. Nabernik.» Nabernik se še obotavlja. V tožbi Jurija Peterlina iz Šinkovega turna proti Mihaelu Pavliju iz Lahovč III 481/1880. obravnava zopet nemški in slovensko sprejme le prisego tožnika, na katero sta se stranki poravnali. Obravnave so potem češče slovenske. Ustno izporočilo in zapisniki potrjujejo, da je na Nabernika mnogo vplival narodno odločni odvetnik dr. Pirnat. Dne 21. julija 1880. sklenejo tri «sodniške poravnave» Pirnatovi tožniki Janez, Marjana in Marija Dečman s Posavja s tožencem Antonom Dečmanom zaradi plačila terjatev po 45 gl. 72 kr. (III 577, 579 in 581/1880). Tožbo Antona Trobevška (dr. Pirnat) proti Jerneju Trobevšku iz Bistričice «zaradi motenja sopesesti plota» III 648/1880. je Nabernik rešil še z nemškim «Bescheidom», toda zapisnik o ogledu z dne 24. junija 1880. in zapisnik o drugi obravnavi pri sodišču z dne 30. junija 1880. sta rešena s slovenskima odlokoma. Končni odlok zopet preložene obravnave z dne 28. julija 1880. ni ohranjen, toda brez dvojbe je bil slovenski. Zakaj pod III 654/1880. je ohranjen odlok «o obravnavi v pravdni reči Jerneja Trobevška proti Antonu Trobevšku (torej o protitožbi!) zaradi motenja posesti pravice napajanja»; ta odlok z dne 30. septembra 1880. je slovenski in se odlikuje po jako lepi slovenščini. Slovenski spisi so še III 515/1880.: «sodniška pogodba Marije Žagar iz Kamnika (dr. Pirnat) z Janezom Urhom z

¹ Umrli 72 let star kot deželnosodni svetnik v pokoju dne 30. aprila 1915. v Ljubljani.

Gozda zaradi priznanja pravice stanovanja in prevžitka»; III 1016/1880.: ml. France Hvalè proti Mihaelu Tomcu z Gradišča zaradi motenja posesti; III 1193/1880.: Marija Osolin proti Tereziji Lukan iz Šmarce zaradi 6 gl. (sodba z dne 4. sečna 1881. ima krasen jezik); III 1321/1880: Marija Petrič proti Antonu Kernu z Brega zaradi 20 gl., kjer je Nabernik poravnavo rešil z besedami: «ta zapisnik se pri spisih shrani, po zahtevanju strank dovolé se pregled in prepisi. Dne 27. decembra 1880.»; potem III 1408/1880.: vnovič pravda Jerneja Trobevška proti Antonu Trobevšku iz Praprotnega za Kalom «zaradi motitve posesti»; končno III 784/1880: pravda Mine Jerebove proti Juriju Jerebu iz Vodice zaradi 800 gl., kjer je sodnik Nabernik v sodbi z dne 20. decembra 1880. tožbenemu zahtevku ugodil, ako tožnica s poglobitno prisego dokaže odločilno okolnost. Slovensko «sodniško pogodbo» sta dne 1. 6. 1880. na komisiji pod Lomom sklenila Matija in Katra Vomšek (Lomšek) po dr. Pirnatu z Marijo Repanškovo, III 554/1880., a sodil je sodni pristav Pichler, ki ni bil naše gore list in ki sta brez dvojbe nanj vplivala dr. Pirnat in Nabernik. Tako je bilo via facti slovensko uradovanje do sušca meseca 1881., ko se nenadoma konča in preneha do takrat, ko zadobi veljavo Pražákov razpis. V tej dobi so zopet nemški vsi Nabernikovi zapisniki in vse rešitve Nemca Gvidona Schneditza, ki je bil od 25. 10. 1878. okrajni sodnik kamniški. Kaj se je bilo zgodilo?

Bombo je bil vrgel Nabernik. Slovenski pravnik, XXV., str. 345., piše o tem: «V letih 1880. in 1881. je napočila jezikovna praksa, ki bi bila lahko postala usodepolna. Nekatera sodišča — in to na Kranjskem! — so slovenske vloge in zapisnike naravnost odklanjale, druga so jih nemški reševala... Zgodilo se je pa tudi, da je okrajno sodišče kamniško v pravdi zaradi motene posesti izdalo slovenski končni odlok. Nadsodišče graško je v tem uradoma zapazilo ničnost in zakazalo, da se slovenskima strankama odvzame slovenski odlok in da se nadomesti z nemškim. Vrhovno sodišče je vse to potrdilo in v utemeljevanju načelno izreklo, da slovenski jezik kratkomalo ni za sodišča deželnonavadni jezik! In nadsodišče graško se je podvizalo ter to vrhovnosodno odločbo prijaviilo sodiščem... Tedaj je ravno dobro začel izhajati Slovenski Pravnik, in njemu, oziroma peščici slovenskih pravnikov, okoli njega zbranih, gre prva zasluga in hvala, da se je proti takšni jezikovni praksi takoj organiziral odpor, ki je tudi, zlasti parlamentarnim putem, dosegel popoln uspeh.» Govoreč o uspehih, ki nam jih je dalo eno leto in pol Taaffejeve vlade, pravi dr. Ivan

Prijatelj, v svojem znamenitem spisu «Janko Kersnik, njegovo delo in doba²»: «A baš v tistem hipu (Pražák je dejal, da se sicer Slovenci zoper nemško uradovanje ne pritožujejo, vsaj na Dunaju ne, da pa bo skrbel, da se tudi njim odpravijo krivice: «Slovenec» je tarnal, da smo si sami krivi, ker se ne pritožujemo; občinski odbori so na to začeli pošiljati peticije na ministrstvo za slovensko uradovanje) je priletela Slovincem z Dunaja v tem oziru krepka zaušnica. Dr. Ivan Tavčar, ki je bil ravnokar za bolnim Jurčičem sprejel uredništvo «Naroda», je naznanil dne 8. marca strmečim Slovincem naslednji slučaj. Okrajna sodnija v Kamniku je izrekla v neki pravdi slovensko razsodbo in jo izročila strankama. Nadsodnija v Gradcu pa ji je skoro nato naložila, da mora strankama slovensko razsodbo odzeti in jima vročiti nemško. To odločbo je potrdil tudi najvišji sodni dvor «in Erwägung, dass im Herzogthume Krain seit Einführung der a. G. O. die deutsche Sprache ausschliesslich die bei Gericht landesübliche Sprache war». To je bila slovenska Stremayrova naredba! Slovenski državni poslanci s Schneidom na čelu so interpelirali Pražáka in mu našteli vse ministrske odloke, ki so zaukazovali po možnosti uradovati slovensko. Pražák je odgovoril, da se sicer odločbe najvišjega sodišča odtezajo kompetenci justičnega ministrstva, vendar glede na vpliv, ki bi se napravil na prakso drugih sodišč in glede na pravice jezikovne ravnopravnosti, utemeljene v osnovnih zakonih, se čuti primoranega, uveljaviti svojo pravico vrhovnega nadzorstva na polju administrativnih naredb in zato bo pazil, da se bodo izpolnjevale določbe pravosodnega ministrstva, omenjene v Schneidovi interpelaciji.»

(Konec prihodnjč.)

² Janka Kersnika Zbrani spisi, zvezek VI., str. 199.

ALOJZIJ GRADNIK:

NA ERJAVČEVEM GROBU.

I.

Razbiti so ti kamni in ograja
in groba prst je vsa zrahljana: vstani,
in potno torbo vzemi zopet v dlani
in pojdi zopet od kraja do kraja!

O videl bodeš, da že sin izdaja,
kar oče mu izročil je, da rani
 grobovi zdaj so nam že izkopani
 tam, kjer Golgóta zadnja je postaja.

O vstani in razsej po sinov sveti
 vsa zrna torbe svoje te, v zahvalo
 za to, kar so ti dali njih očeti.

O vstani, vstani in še druge sklič
 iz črnih grobov — ker je živih malo,
 nam govoriti morajo mrliči.

II.

Vi vsi, ki nepozábljene grobóve
je dala naša solnčna vam dežela,
 vrnite v naša mesta se in sela
 in pod vse vaše stare, znane krove.

Kakó je bilo davne, prošle dnove,
 povejte nam in razvedrite čela
 nam mračna vsa, in v srca nevesela
 tolažbe vlijte nam in upe nove.

Četudi dom so vam pokopališča,
 Lavrič, Krilan, Gregórič, Tonkli — z nami
 bodite zdaj in tudi ti Dermota!

Bodite zvezde nam za težka pota,
 in če bi kdaj ne mogli več mi sami,
 čuvajte ogenj našega ognjišča.

*Niste napak pesnik → eno Dobroto ni
 jasno. In tako menda nastopimo potja
 et: 7/4 1921*

VILKO MAZI:

VERICA.

Poznal sem jo, ko ji je bilo pet ali šest let, ko so jo obletovali še sami božji angelci in je bil še daleč, daleč od nje ves stud in smrad življenja.

Kesneje pa je nisem videl nikoli več. Zato mi je ostala v čistem, neomadeževanem spominu, tako čistem in svetlem, kakor ostane drugini komaj dan prvega svetega obhajila.

Sredi gnusa in blata ostane v duši vendarle še neoskrunjena kotiček, zlata skrinjica, kamor zapira človek tisto skopo peščico večne lepote, kolikor si je trudoma nabere. Tja se zateka ob hudi uri: po uteho in blagoslov. Morda mu gori v očeh nečist plamen in se oprijemljejo jezika umazane besede, ali človek, kolikor ga je skritega, kleči pred svojo skrinjico in moli — —

Pripovedovali pa so mi čez leta, da je zmerom lepša, zmerom zanimivejša, da krasno pleše in hodi, da bo bogata, zelo bogata... Še druge take stvari so mi pravili, kakor znajo pač ljudje. Komaj da sem jih poslušal, tako so se mi gabile vse te preračunane besede.

Zakaj v moji duši je ostala njena podoba čista in neomadeževana. Niti zla senca je ni mogla oskruniti.

Kadarkoli sem se je domislil, je stopil predme otrok s plavimi, gostimi kodri. Velike sinje oči so me pogledale izza košatih trepalnic. Tako sinje so bile, kakor da vidim dvoje okenc na nebu in za njimi sto bleščečih krilatcev. Drobne, napete ustnice so podhrtevale, kakor da je za njimi sam nebeški blagoslov. Iz rožastega krilca je zakipelo dvoje mehkih ročic. Zibale so se kakor skrivnostne rože v svetih gajih in so se naposled sklenile kakor k tihi molitvi.

Blagor materi, ki je rodila takega otroka!

Ali stokrat gorje ji, ki ga je izgubila! — —

Bral sem časopis. Same puste novice, zato sem ugasnil luč in zaspal.

Zjutraj pa sem zagledal na poslednji strani spodaj v kotu parte. Vera — šestnajst let —

Vera? — Zakaj pa Vera? Ali ne Verica, kakor so jo klicali takrat? — Verica, kakor je bila v mojem spominu? —

Vsaj na parah bi jo bil rad videl. Rad? — Ali da bi jo videl še enkrat, poslednjič... Morda je dihal še paradiz iz oči, morda je stal še nebeški blagoslov za ustnicami? — Morda so bile roke še sklenjene k prečisti molitvi? — Pomočil bi oljkino vejico v blagoslovljeno vodo in bi jo pokropil tam med jesenskim cvetjem. Lažje bi mi bilo... težak kamen bi se mi odvalil s srca...

Hitel sem na postajo. Še predno pa sem jo dosegel, se je začel vlak pomikati. Kako to, da sem ga zamudil? Saj ni bilo še tako pozno in še tekel sem, kar sem mogel —?

Nikoli mi ni bilo še tako težko gledati za odhajajočim vlakom.

Tam dogorevajo sveče ob odru in ljudje se gnetó do oljkine vejice. Morda si misli kdo: „Škoda je je... Še roža ne, komaj popek v brstju...“ Pošepče očenaš in odide. Jutri navsezgodaj pa se je še domislil ne bo več. — Morda jo pokropi kdo drug in pomisli: „Škoda je je... Lepa in bogata je bila, nikoli bi ji ne bilo hūdine...“ In pojde s težkim, zavidljivim vzdihom, ko se domisli lastne bede. — In še drugi bodo prišli in vsak bo mislil svoje...

Tam pa stoji mati, vsa potrta. Nihče ne najde besede, ki bi ji mogla vliiti vsaj kapljo utehe v razpaljeno srce. Nihče izmed stoterih... Sama je med tisto črno gručo kakor sredi gluhe noči. Eno samo blede zvezdo vidijo objokane oči. Kličejo jo, izprašujejo. Nobenega odgovora ni. Otrok leži med rožami, mrzel in nem. Poslednja luč zvezde, ki se bo še danes utrnila na vekomaj... Uboga mati! —

Odpeljal sem se s popoidanskim vlakom.

Ne bom je mogel več pokropiti. Do pogreba pa pridem. Ali prihitim vsaj k odprtemu grobu in spustim na belo krsto drobno grudo prsti — za slovo...

Zagledal bom prežalostno mater, stopil bom k njej in ji dejal eno samo prečudežno besedo. Mahoma ji bo odleglo. Nisem še poznal te besede vseh besed, toda zdelo se mi, da jo nosim nekje v sebi, s sedmimi pečati zapečatenó od božje roke. In čutil sem, da moram tja na vsak način. Da moram in ko bi bilo treba prebresti sto širokih voda, prelesti sto strmili gora. Da moram in ko bi sikale strupene kače z leve in desne. Da moram, ker bi ne bil nikoli več deležen ne miru, ne odpuščanja. Da bi bil nesrečen na tem in na onem svetu, ko bi ne prinesel bolni materi te poslanke božje...

Zvonovi so že dozvanjali, ko se je bližal vlak mestu. Morda bodo pogrebci že tam zunaj med polji, ko jih dohitim? Morda pa jih dosežem baš ob jami, ko bodo pod belo krsto škrtale debele vrvi? —

Ali pridem vsaj in bom še slišal duhovnika: „... s kostmi in kitami si jo sklenil, obudi jo, o Gospod, poslednji dan!“ — Vsaj takrat, da bi stopil k materi in ji povedal tisto prečudežno besedo. Odvrnil bi od nje grozoto pregrozno, da bi ne čula udarcev vlažne prsti na krsto, tistih strašnih udarcev, strašnejših nego da se ruši svet pod nogami — —

Malo pred pokopališčem sem srečal visok mrtvaški voz. Šest temnih, sklonjenih konj ga je peljalo nazaj proti mestu — praznega. Za belorožastimi šipami je stala prej njena krsta. Zdaj me je pogledala izza stekla pusta, črna samota. Blazna groza me je zagrabila: prepozno pridem... Niti poslednjega gorja ne odvrnem več od matere.

Začul sem njene obupne klice. Tam onkraj zidu so vpili nekje med cipresami, dušili ozračje in grizli bele ovčice na azurnem nebu.

Pripeljali so jo izza vogala pod pazduho. Vsa potopljena je bila v črn, vihrajč pajčolan. Bel robec se je izdajal za hčim, ki je prestrzel solze in dušil obup.

„Vera! — Moja Vera! —“

Vera? — Mati kliče tako? — Ali je pozabila na Verico? — —

Zaman sem iskal tisto prečudežno besedo, nikolinikjer je ni bilo več... In čutil sem jo prej, na jeziku mi je že bila, samo usta bi odprl in bi kanila sama od sebe — nikolinikjer je ni bilo več v tem trenutku. Kako bi zdaj k prežalostni materi prazen, nem in tuj? —

Voz se je odpeljal

Stopil sem na pokopališče. Gruča belih deklic, nežnih in vitkih kakor narcise, se je še gnetla tam ob grobu. Nekatero so metale rušo, druge so si otirale solze — bele golobice ob razdrtem gnezdu. Govorile pa so vse o Veri, o dobri in lepi Veri... Zakaj ne o Verici? Ali niso pokopale Verice? —

Dva čemerna grobarja sta hitela z zasipavanjem. Ko sem stopil k jami, je bila krsta že zakrita.

In stal sem tam, kakor da nisem znal, čemu sem sploh prišel...

Zares — čemu sem prišel? — K pogrebu človeka, ki ga nikoli nisem poznal? Pokopali so ga, naj v miru počiva! Morda je bil dober in plemenit, Bog mu dodeli dobro! Toda joče naj za njim, kdor ga kliče, naj mu meče prst na krsto, komur je težko slovo! — Ali kaj bi jaz, tujec? — —

Nekaj mehkega in toplega mi je izza hrbta zakrilo oči. Dvoje drobnih ročic sem začutil. In ko so se odmaknile, sem se prestrašen obrnil. Ali razkošno se je zasmejal vame detinski obraz.

Verica!!

Brez besede se je obrnila in zbežala na lahkih nožicah. Ves upehan sem jo dotekel daleč v polju.

„Koga ste pokopali?“

Kamen mi je zadel srce — —

JANKO SAMEC:

POGOVOR V NOČI.

Pozna ura... Ali ti nocoj iz groba
k meni si prišla, o hčerka moja?
Ali samo tvoja je podoba,
ki ne da v teh urah mi pokoja?

Ah, saj res! to tvoje so ročice;
jaz ves slep pa več jih ne poznam...
Glej, kako sem se postaral v lice
zdaj, odkar živim na svetu sam! —

O, še bliže k meni se nakloni!
Da, tako... Otrok, saj res živiš! —
Še glavó v naročje mi nasloni,
da spet v njem mi kot enkrat zaspiš.

Spavaj tiho, spavaj, hčerka moja,
da vse dolge dneve in noči
moja duša, polna nepokoja,
nad teboj vsa srečna mi zaspi...

Niste najas pesnik

◀ KNJIŽEVNA POROČILA. ▶

Igo Gruden: Narcis. V Ljubljani. MCMXX. Založila in izdala Zvezna tiskarna.

Človeško delo ima na sebi le v toliko pečat nesmrtnosti, v kolikor seva iz njega duh. Sicer je zgolj materija, ki ji je že pri rojstvu določen zakon neprestanega razkranjanja. Kakor je v bistvu vsaka stvar le izraz oživljajočega jo duha, tako je tudi z vsako umetnino. In le v kolikor je pesnik, slikar, kipar, glasbenik — proroški tolmač teh linij, v toliko je on tudi umetnik, pa najsi tudi razbije vso reformo (Dostojevskij).

Zadnji sonet epiloga pričujoče zbirke se glasi:

Uživati — o sladki cilj življenja,
o reka v soncu brez jezú in brega:
kdor sebe je pijan, bogat je vsega
in vreden vsega sončnega življenja.

O ženska — cilj najslajši hrepenenja,
o krik mladosti, ki nam srce zbega:
čim globlje prikipi, tem više sega,
kot vodomet, ki v žarko luč se vzpenja.

Uživati do zadnje kaplje sladke,
živeti, bratje, in se izživeti,
ne šteti s strahom vsake ure kratke:

in ko za lasom začne las svetiti,
poleže se vihar v gladine gladke,
najvišja zvezda nam do dnà prisveti!

Po tem sonetu spoznamo telo in dušo našega narcisa. Če piše človek sedanjosti sonete, je to več ali manj diletantizem, igračkanje, ker današnjemu pesniku delati rime ni težko, saj so mu že predniki pripravili dovolj gladka tla jezikovne gibkosti, da po njih prav lahko zapleše. V tem oziru se mi zdijo sonetarji 20. stoletja podobni tesarjem patrijarhalnih epov v stancih, kakršni se pojavljajo tudi pri nas; njih delo je le potrata časa in energije, kar n. pr. pri Byronu in Puškinu ni bilo, saj je bilo v onih časih delo take vrste resničen izraz svoje dobe.

V navedenem sonetu so rime prav vsakdanje, izrabljene in pač le zato, da razveseljujejo človeka, ki ljubi tako žvenkljanje.

«O sladki cilj življenja...» — spomnil sem se slovenskih in nemških šolskih nalog, ko smo otroci pisali o ciljih in življenju, kakršno smo poznali seveda le iz knjig, kojih modrost pa nam je bila pravzaprav zaklenjena s sedmimi pečati.

«O ženska — cilj najlepši hrepenenja...» — isto: sladki in tisočkrat sladki cilji, dasi so to le besede, besede, besede, ki so na mestu v navadnem pogovoru, ne pa v pesmi, ki bodi nekaj več. Ne pripovedovati, ampak podajati celoto! —

O «hrepenenjih» so že toliko govorili, da je postal ta izraz že čisto brezbarven. «Uživati do zadnje kaplje sladke...» — beseda «sladko» je najbrže pesniku silno priljubljena, ker jo tolikrat uporablja, morda pa stoji v tej kitici le radi rime na «ure kratke». Itd... Ves sonet je najodkritosrčnejši izraz filozofije, ki jo kaže in udejestvuje tudi vsak povprečnik, oblikovno pa je pravcat zgled najupravičenejše obsodbe vredne odpustljivosti, ki jo goji avtor napram same-mu sebi.

Zbirka je razdeljena simetrično. Jedro je sestavljeno iz treh delov: 1.) «Sanjal sem te» («A bor se priklanja, priklanja, iz daljave le k ljubici sanja». Župančič), 2.) «Pri meni si» in 3.) «V trudnih barvah» (naslov prav dobro izraža znano misel, da se človeka, ki je dosegel zaželjeno, polasti prvi hip neka praznота, ker hotenje — ta rdeča nit, segajoča preko zemlje — vsebuje vedno več, ko more nemirnemu duhu nuditi realizacija njegovega hotenja).

Potem imamo še «Prolog», ki ga uvaja naslov zbirke opravičujoč, menda nalašč zato narejen uvod, in «Epilog», ki mu sledi še zaključna, za Grudnov razvoj zanimiva pesem «... še do kedaj se naj v meni preliva» (te vrste čustvanje), izvenjajoča v vzklik:

Bratje Narcisi, zapredeni vase,
srca v jeklene izkrešimo zvoke,
dvignimo roke pod daljne oboke —
in na najvišje, najtišje otoke
v večnost se moč nam pod soncem razrase...

Približno ena četrtina je sonetov, mnogo tudi tercin, ostale pa so dvo-, tri- ali več kitične pesmi z gladko tekočimi, zvočnimi verzji, nekaj jih je celo v prostih ritmih.

Človek, ki zna ceniti ne le gospodarsko ekonomijo, temveč tudi ekonomijo duševnega dela, ki bo govoril le takrat, kadar čuti za to potrebo in notranjo upravičenost in ki se drži gesla «non multa sed multum» — se bo ob tej 110 strani obsezajoči zbirki začudil: zakaj ni avtor popisal le par strani, a z ravno tako vsebinsko polnimi in idejno obsežnimi pesmimi, kot je pričujoča knjiga z vsem brezpotrebni tovorom vred.

Na vsaki strani se ponavljajo prazna in le zvočna epiteta: bolno sanjav, čudo-medle daljave, zapredati se, bolne naslade, sanje, življenje, hrepenenje, samotna duša, koprnenje, blažena omama, nočni glasovi, utripi, podhrtevati, girlanda, valovje sanjavo, pokojni glasovi, trepetanja, trudna samota, ptički, opoj, oblaki, žitje... maniriranost! Vrhutega spominjajo gotovi verzji prav jasno na Župančiča: o brat moj; fantóm, izrodek mesečine blede; omrežiti; tolmun; o, slišiš ta spev; pogledal sem ti v žalostne oči; kdo si ti in kdo sem jaz; tesno vsa se me okleni...; zakrij svoj obraz... da spet te spoznam; glorijsola sanj; o vidiš, o čutiš; mirno gorele so zarje večerne; v nebo se vzpenja;...

Glavna napaka knjige je ta, da v pesmih vse preveč prevladujejo le besede, ki slednjič ne povedo ničesar. Prava umetnina je ona, v kateri vsakokrat vedno več odkriješ, ki je nje vsebina takorekoč neizčrpna. Take so Prešernove pesmi. Nasprotno pa naletiš drugod na blésteče in zvenceče verze, ki pa so napisani več ali manj le za uho ali oko.

In zato je — iz vidika strogega kritizma — škoda, da je Gruden izdal to monotonno zbirko. Koliko pametneje bi storil, da bi še počakal. To bi bilo tudi zanj bolje, ker s tem mu bo marsikdo (in tudi sam sebi) očital meglenost in enoličnost njegove lirike, vsled česar pridejo ob veljavo tudi biseri, ki bodo utonili v morju «trepetanj in sanj». In teh biserov je škoda. Med nje štejem pesmi na straneh 18, 32, 45, 46, 55, 59, 62, 63, 76, 82, 84 in 89, — kako lep liričen šopek bi bil to — odličen spomin na ugašajočo impresijonistično poezijo in ki bi Grudnu priboril vse drugo ime kot ga pa mu bo ta zbirka.

Miran Jarc.

Cankar Izidor: Obiski. V Ljubljani, Nova založba. 1920. 176 strani.

Leta 1911. je prinesel „Dom in svet“ iz peresa takratnega urednika, dr. Izidorja Cankarja „Obiske“, interviewe urednika pri raznih naših umetnikih. Za naše slovstvece so bili nenavadna novost, katere smo se izkrajša skoro ustrašili. Saj smo poznali nevšečne, včasih naravnost ostudne primere sličnih interviewov, s katerimi je posebno nemško židovsko časopisje skušalo laskati svojim abonentom in — „obiskancem“. Ko je bila serija končana, smo z veseljem videli, da je bil ta strah prazen. Urednik in obiskanci so svoje delo opravili resno, brez vsake neumetniške in banalne poze. Stvari, ki se zde temu ali onemu na prvi pogled nestvarne intimite, so izšle pač iz zavesti, ki se je morala uredniku poroditi ob njegovem obiskovanju: tako tesno smo stisnjeni skupaj, stopamo si takorekoč na noge, drug gleda drugemu v želodec, in vendar, kako zelo smo si tuji. Zato mu ne smemo zameriti, da ga je pri tej — zmerno uporabljeni — koloraturi vodila praktična misel: zamamiti one, ki so naši umetnosti še tuji in ustvariti na ta način ožji in čim večji kontakt med našo umetnostjo in občinstvom. Saj bi naj ta postranska ornamentika pomagala k temu, da pride do večje veljave glavni namen: urednik je hotel zbrati avtentične priče našega umetniškega stremljenja v začetku dvajsetega stoletja. Umevno je, da se je ob tej priliki odprla tudi retrospektiva v preteklost in da so se morali odpirati vidiki v bodočnost. Tako smo s temi „Obiski“ dobili dragocen dokument naše zgodovine in nad vse zanimiv brevir za sedanjost.

Srečna misel je bila izdati te „Obiske“ v posebni knjigi. Ob tej priliki jih je dr. Cankar pomnožil za dva. Demokratično po alfabetu urejena dvanajstoriga nam pripoveduje v tej knjigi o svojih početkih, programih, delih in težnjah: Cankar, Finžgar, Foerster, Jakopič, Jama, Krek, Lajovic, Meško, Sardenko, Tavčar, Verovšek, Župančič. Vsi skupaj tvorijo krasen snop iz naše predvojne dobe, zrcalo našega dela na polju umetnosti, zgodovino njegovih uspehov in težav. Knjiga je pravi dokument dobe; o nji velja ne samo za naše literarne in umetnostne zgodovinarje, ampak sploh za vse one, ki niso slepi in gluhi za probleme naše kulture: „Nocturna versate manu, versate diurna!“ Lepo opremljeno knjigo krasi dvanajst dobro uspelih portretov.

J. A. G.

Goethe, Faust. Preveo Milan Savič. (Odabrana Biblioteka 5.) Beograd i Sarajevo 1920. 640+X str.

V „Pristupku“ (str. 1—20) poroča Savič o postanku in vodilnih mislih Fausta v nedostatnih besedah in na način, ki bo k umevanju jedva kaj pripomogel. No, pa saj „u Faustu ni treba ništa drugo videti i tražiti, već samo što je pesnik sam u delo uneo“ (str. 18.): tako kolegijalno potrka Savič Goetheju na rame. Ako so „goetheologi“ nagomilili nad Faustom ogromno

komentarsko literaturo, so to storili „protiv ‚Geteove‘ namere i volje, koji je svagda jasnoću hteo, samo le, da bi svoju naučenost — daleko od svake poezije jače istakli“ (str. 9.). O ti „filolozi“; dobro jim je povedal oni pisatelj, ki je zoblíkovoal bon mot: „die Philologie ist die Wissenschaft des nicht Wissenswerten“. V tolažbo čitateľjevo, ki bi mu kljub tem bodrečim besedam ostalo marsikaj nejasnega, je pridjan prevodu še „Rečnik“, ki je pa zelo redkih besed. Mimogrede še posnamemo iz „Pristupka“, da je izšel prvi del Fausta v Savičevem prevodu že leta 1885. Ali kaže drugi ponatis kakšen napredek proti prvemu, mi ni znano:

Tih um je marljiv čitav vek
I s vremenom uzavre snažno lek.

(I. Veštičara.)

„Pristupak“ poroča tudi o Goetheju v srbskem slovstvu: literatura (prevodi, studije) ni baš obsežna. Zanimivo je, da je preveden med drugim tudi Götz von Berlichingen, delo, kojega jedro in smer sta specifično nemška. Pri nas sta najznačilnejša pojava te vrste: Pintarjev prevod *seljanke* (sic!) Hermann in Dorothea ter Funtkov prevod Fausta I. del (1.1911). Kar se pa tiče vpliva Goethejevega, se mi dozdeva, da ni našel ta *predmetni pesnik* tako čvrstega odmeva med nami, ki nam tiči retorično pridigarška manija tako globoko, kot Schiller. *Glasnik goethejanstva — kajpak previdno izredčenega — je bil Stritar; Schillerjeve sledove spoznate pri Koseskem, Gregorčiču* (Oljka, miselna lirika nadovezana na razne dogodke in predmete, kakor v „Pesmi o zvonu“).

O nalogi prevajavca se izrazi Savič, da je glavna stvar „presaditi smisao, koji je u reči a ne голу reč. Prevodilac mora težiti, da nije nigde zagonetan, da mu je prevod nenametljiv tumač (str.10).“ To naziranjte zasluži nekako utesnitev. V gotovih slučajih bo prelagatelj lahko smatral svojo nalogo za dovršeno, ako je srečno izluščil stržen misli iz originala ter ga oblikoval v domači govorici; toda poleg zgolj vsebinske pomenljivosti in lepote imajo verzi še pač tudi dostikrat oblikovno; naj pazi prelagatelj, da nam te ne okrne. Savičev talent je brezdvomno ritmično formalen. Najbolje mu uspejo lirske partije, ki jih skuša dostikrat prevesti tudi v njih metrični obliki:

Opet se blizite, nestalni seni
Ko nekad što ste mutnom vidu mom

ali drugod:

Vi izaslanici
S neba uzdanici
Sletite sad.

Pri tej nedvomni zmožnosti Savičevi za obvladanje formalnih težkoč, nam je nepojmljivo, zakaj tako često samovoljno spreminja metrične oblike originala

U čeliji, ah! našoj uzanoj
Pri žiškovej svetlosti prijatnoj
I naša nedra postaju več vedra.

(Faustova soba.)

Ni treba še posebe naglašati, da se kreta v partijah, ki so pisane v *Knittelversu*, prelagatelj z večjo svobodo. Kako je pa s točnostjo prevoda?

Sledeče mesto v razgovoru med Faustom in Wagnerjem ne dela razumevanju posebnih težkoč:

Mein Vater war ein dunkler Ehrenmann,
Der über die Natur und ihre heil'gen Kreise
In Redlichkeit, jedoch auf seine Weise,
Mit grillenhafter Mühe sann.

Moj oče je bil širšemu svetu nepoznan poštenjak (dunkel: vilis, neznamenit), ki je razmišljal vestno — pa vendar na svoj način (kot nekritičen samouk) — o naravi in o svetem kolotoku njenih dogajanj. Tako nekako bi poučili o tem mestu prelagatelja od njega naštetih komentarji, ako bi si jih bil ogledal. Treba je videti Savića, kaj naredi iz tega mesta.

A čudan svetac beše otac moj:
O prirodi, o svem što postaje,
Im'o je čudan nazor svoj,
I ako iskren — čudan ostaje.

Spričo tako neznatnih težkoč ne bi smel nikoli prelagatelj tako kapitulirati. Savić očitno ni razumel, da stoji tukaj fraza „dunkler Ehrenmann“ v prvotnem pomenu, ampak ji je podtaknil današnjega, porogljivega, dasi nekoliko omiljenega, ker se mu ta pomen ni prav skladal z vsebino. Faustov oče ni bil nikak čudak — temveč samouk, diletant, in vsakdo ve, kake nezgode nastanejo, ako se taki zakade v kako stvar z *muhaso vztrajnostjo*. In je li ta prevod še poezija? Večkrat namreč zgubi Savićeva poezija svoj vzlet, se spusti na zemljo in jo krene peš — *Musa pedestris*. —

*Džulići skroviti
Melem lekoviti.*

Taka mesta so za „nas druge“ trda hrana. Dostikrat se sliši — zlasti od slovenske strani zahteva, da naj bi srbski in hrvatski avtorji opustili rabo raznih turških, arabskih ... besed. (Vzajemnost bi potem zahtevala, da bi tudi naš pisatelj opustil recimo osamljeno besedo „pičel“, čim je spoznal, da je laška izposojenka.) Sicer se pa ne morem sprijazniti s tem, da bi naj začeli take neslovanske metojke preganjati; saj tvorijo del našega kulturnega zaklada in tudi zanj velja faustovska beseda:

Jesu li od stari' ostale ti stvari,
Prisvoj te sebi, pa jih upotrebi...

Ni dvoma, da bodo v borbi za eksistenco nadvladale besede domačega izvora, tam kjer gre za pravilno, splošno umljivo govorico; za idiomatski govor, zlasti pa za oznako kulturnega miljeja bodo prožile tujke avtorju neizčrpn material. V verzuo:

*Bendželuk divni tvoj je sadržaj
(Du Inbegriff der holden Schlummersäfte)*

smatram turanski „bendželuk“ kot slogu protiven, ker imamo v originalu dragocene kulturne pojme, ki bi jih moral prelagatelj v skladju z originalom podati v domačih besedah.

Tako bi še lahko potrkali tu in tam ob prevodu, prisluškujoč, kje bi nam odgovorila čista struna poezije — žalibog je dosti gluhih mest — in spremili Fausta po vijugastih potih zemeljskega življenja. S precejšnjo zlobnostjo pripomni Nietzsche, da je značilno za nemškega duha, da se mora Faust, doktor štirih fakultet, zavezati s hudim duhom, da zapelje ubogo šiviljo... Tradicionalna konstrukcija basni je gotovo dandanes komu v spotiko, ko želimo razvozljati vse človeške borbe pred zgolj človeškim forumom; kljub oni opazki pa ostane Faust prvega dela tipična slika učenjaka, ki ga zgolj umstveno delovarje odtuji življenju in njega nalogam.

Pa poslovimo se od Fausta, s pogledom na angelje, ki neso njega nesmrtni del v nebo:

Ko teži, radi dan na dan
Taj može biti izbavljen —

Nekoliko preveč naglašča prelagatelj delo in premalo težnjo, obrnjeno proti vzvišenim ciljem.

Sve što je prolazno,
To se simboliše — (II. Chorus myst.)

Simboliše?!

Bili so časi, ko so naši avtorji, živeči v različnih pokrajinah, delali za ožje občinstvo, ki se je zanimalo za njih prizadevanja in se naslajali ob hvaležni, dasi ne vedno kritični pohvali onih krogov. Ko bi se zavedali, kako neprimerno dalje sega v novih razmerah njihov glas, bi gotovo nastopali pri svojih publikacijah z večjo opreznostjo. J. K.

Gruden Igo: Primorske pesmi. MCMXX. Založila in izdala Zvezna tiskarna v Ljubljani.

Naša narodna tragedija je tudi Narcisa prisilila, da je stopil iz kroga svojih sanj in so strune njegove lirične duše vzbrnele pod valovi viharjev, ki so zaplesali svoj divji ples nad našim jugom.

Že v epilogu „Narcisa“ je Gruden naznačil ta svoj preobrat, ki je dobil v uvodu Primorske pesmi najkrajši izraz v izzivajočem prašanju

„Kaj bi nam pel o ljubavi, poet?“

in sklepu:

„Poj o sovraštvu in upor, poet!“

Toda za to zahtevo so Grudnovе strune predrhtave in čeprav so njegovi stihii tu pa tam bojeviti in grmijo kakor Bezruč (Tržaškim bratom, Begunci, Nabrežinke, Pesem iredentistov), je vendar tak ton pri Grudnu nekaj izjemnega. Grudnova moč leži v pokrajinskem slikanju; kadar pa hoče dati odmeva velikim kaotičnim dogodkom, omahne in njegova beseda postane jecljajoča; najboljši dokaz zato je Naskok (str. 51.) („šrapnel po zraku teče kakor fant vesel!“).

Ta zbirka je po vsebini zelo pestra in tudi v obliki je dokaj zrelejša od prve. Oblika ni več le za uho, temveč je izbran izraz odgovarjajoče vsebine. V „Primorskih pesmih“ je ves Gruden: rastele je pod Župančičevim vplivom, dokler ni našel lastnega izraza v lepo zvencih verzih, sonetih in zmernih oblikah, v občutju in razpoloženju in v slikanju pokrajine, ki je veren odtis človeka, ki biva na njej, njegovega mišljenja in čustvovanja. Miran Jarc.

Tučan Fran: Naše rudno blago. Izdala Matica Hrvatska, Zagreb 1919. S pregledno karto rudnih nahajališč Jugoslavije v merilu 1:1,500.000, ki jo je narisal J. Poljak.

Ta knjižica, ki je namenjena le širši publikii, obsega s kazalom vred 235 strani. Po eni strani skuša podati pisatelj čitatelju vpogled v naše rudno blago, po drugi pa ga namerava seznaniti v poljudni obliki s prašanji o postanku rud v prirodi. Prvo prašanje obravnava pisatelj z ozirom na vse ozemlje Jugoslavije, tako da se ozira na naše kraje kakor tudi na mnogo bogatejšo Srbijo. Isto velja o dodanem zemljevidu. V teoretičnem oziru avtor nikakor ne obremeni čitatelja, tako da mu tudi neuki lajik lahko sledi, in da sme reči pisatelj upravičeno, «da nam knjiga nije učena».

Stvarno naj pripomnim le dvoje. Pred vsem je neopravičeno, da obravnava pisatelj rudne razmere v Sloveniji in one v Srbiji z istega stališča. Razmere pri nas in v Srbiji so v tem oziru bistveno drugačne. Naša rudišča so za svetovni trg do malega brez vsakega pomena, o srbskih rudiščih pa to sigurno ne velja, in bo najbrže še vedno manj veljalo, čim bolj se bomo seznanili z njimi. Tu bo treba prej ali slej kritičnega peresa, ki ne bo sestavljalo popolnoma neekvivalentnih pojmov drugega poleg drugega; v starejši literaturi nahajamo omenjeno še to in ono nahajališče, ker se je pač pred 50 in več leti morda izplačalo tam dobivati kako snov, za katero se pa v tej množini dandanes živa duša ne zmeni več. Docela napačno je na primer prevzemati iz starejše literature podatke, kakršne izsledimo o železu v naših krajih. To so bajke. Moderna nemška literatura — H. Tertsch, «Die Erzbergbaue Oesterreich-Ungarns» ali L. Waagen v «Wirtschaftskunde der Länder der ehemaligen österr.-ungar. Monarchie» — nam slika naše razmere realno in obenem bistveno drugače nego Tučan.

Drugi nedostatek, ki ga naj tu omenim, so slovenska krajevna lastna imena. Samo na strani 63. čitamo na primer «kod Velikoga Lašča», «Višnja-gore», «Kozja», ali na strani 207. «kod Prevalje».

Hinterlechner.

M. M. Nikolić: Sonja. Beograd. S. B. Cvijanović. 1920. V cirilici. 100 str.

Kaj je to? Hm... Morda zgodba, medla zgodba sedemnajstletnih gimnazijcev, ki v svojih viharnih začetkih brsteče moškosti neverjetno padajo iz deške razposajenosti v topoglavo otožnost, iz čudne lahkomišelnosti v črnogledo modrovanje, zgodba prezgodaj zrelih deklet, smrtno zaljubljenih v sedemnajstletne svoje junake in svetožalno se ubijajočih, — ali je morda vse to, kar je napisano v stari obliki sanjavega in čenčavega, na široko govorečega in malo pripovedujočega cmeravega dijaškega dnevnika, le nesmiselna frankofijska snimka in presaditev neumne in bolne tuje navlake v naše vedre in zdrave domače razmere...?

Sedemnajstletno fante, ki se v svoji zaljubljenosti ne utegne pripravljati za zrelostni izpit, svetožalno modruje o življenju in smrti, modruje kakor sedemdesetletni starček, ki je že vse okusil in se vsega preobjedel in naveličal. Razen tega je fante bolno, živčno hudo bolno. Bolni so sploh vsi ljudje, ki so tako nesrečni, da jih je avtor pogledal, bolni in v pojavih svoje boleznii čisto nemogoče, prezrele ali nezrele in čmerikave lesnike. — Zaljubljeni so, silno srečno in strašno nesrečno zaljubljeni, kajpa. Ali njihova ljubezen ni čista in

platonična, kakor bi človek pričakoval od tako mladih src, — ne, te lesničke ljubijo prav realistično in kar zares.

K sreči je povest, ki ima nekaj prav poetičnih slik, kratka, nezapletena in pisana v precej srbskem jeziku; sicer bi je morda ne bil mogel prebrati do konca. Vem pa, da bi bila taka, kakršna je, v slovenskem slovstvu popolnoma nemogoča. Med branjem sem se spominjal Murnikovega «Dnevnika nadebudnega Dvojkogoja», ki to cmeravo zgodbo daleč, daleč prekaša. *Ivan Zorec.*

Čika Jova-Gradnik: Kalamandarija. Ljubljana 1921. Izdala Tiskovna zadruga.

Ze pred meseci, ko sem opozoril na Zmajeve otroške pesmi, sem izrazil obžalovanje, da jih nimamo tudi mi v slovenskem prevodu. Toda s pričujočo Gradnikovo knjigo je ta tiha želja mnogokaterih izpolnjena. Teško je najti pravih otroških pesmi, kajti otrokov duša hoče pristnosti, naivnosti, zdravja, naravnosti in zato je zaman vse solzavo in s še tako patetičnostjo opremljeno rimanje — otroka ž njim ne pridobiš. Z izdajo Kalamandarije je izpolnjena velika vrzel v naši mladinski literaturi, kajti knjiga je postala v pravem pomenu besede — naša. Čita se prijetno, verzi teko sami od sebe, nikjer nobene prisiljenosti, narajenosti, kar se tolikrat opaža pri prevodih. To delo v resnici ni le prevod — temveč je k nam presajena cvetka, ki je ostala še ravno tako sveža in bo rastla dalje v srcih naših malih, razveseljajoč jih s svojo pestrostjo in vonjem. *Z. Z.*

KRONIKA.

Drama. Kakor da se moram s kruto in brezobzirno roko dotakniti razbolele rane, mi je, kadar razmišljam o prilikah in usodah slovenske gledališke umetnosti. Zdi se, da je to v današnji dobi najbrezvestnejših spekulacij, materijelnih in duševnih, ena najboljčutljivejših točk našega kulturnega organizma. Zakaj, kakor kroži po človeškem telesu kri, prihajajoč iz srca in vračajoč se spet vanj, prav tako bi morala vsaka umetnost, zlasti pa še gledališka, izrasti naravnost iz osrčja ljudstva in se vračati vanj. Le tako more vršiti svojo, od pamtivekov ji izročeno poslanstvo, drugače je brezplodno in brezpomembno sleherno prizadevanje. In evidentno je, da bi bila danes najtehtnejša naloga slovenskega gledališča, poiskati to pof, odkriti tiste najtanjše vezi in vlakna, ki spajajo zunanjo obliko in izraz slovenske duše z njenim pravim, pristnim in nepotvorjenim bistvom. Seveda je v kaotičnih dobah iskanj in tipanj, notranje neustaljenosti, presnavljanja, fluktuacije, snujočih se oblik, ki jih je razobličil in razvrednotil čas, neizmerno otežkočeno iskanje zvez te brezčasne kontinuitete ter jih je malone nemogoče dejansko realizirati. Zato ni čudno, če se zdi, da gradimo in zidamo na pečena tla, da je naše gledališče samo skromen surogat, nedostaten provizorij. Mene polne hiše ne varajo. Večini tistih ljudi namreč, ki obiskujejo gledališče danes resnično zaradi gledališča samega, vidim zapisano na čelu: in fuga salus... Ta beg je strašen. Brez pretiravanja trdim, da to, kar gledamo danes na našem odru, po veliki večini ni naše, marveč prinešeno od drugod, pri-

učeno, več ali manj spretno podano. Ne glede na to, da je naše gledališče danes samo nekoliko boljše diletantsko vežbališče, ne glede na naravnost obupno pomanjkanje izvornih umetniških dramatičnih del, ne glede na igro posameznikov, soigro in režijske tvorne sile bi človek, ki ni čemer zabavljaj, ko stopi v slovensko gledališče, pričakoval vsaj eno: da bo v tem svetišču lepote začul svojo materinščino v tisti pravilni dovršenosti in krasoti, ki je prvi predpogoj vsaki igri. A kako se motiš! Slovenščina, ki jo govori danes slovenski igralec na slovenskem odru, ni slovenska, ni živa, ni resnična, ni ljudska. Teorija in mučna priučenost se čutila za njegovo govorico. Saj je naposled vse eno, če pretirava igralec na odru in pravi „govorilj“ ali pa „govorivv“; oboje je zlagano, potvorjeno, narejeno. Nekaj drugega, mnogo globljega in finejšega je, kar ti naredi govorico zares živo — ne „živo“ v vulgarnem pouličnem smislu — marveč v tistem višjem pomenu, ki zahteva, da imej vsaka figura na odru svoj lastni izraz, svoj posebni, samородni, karakteristični ton. Najti ta ton in mu dati naraven izraz, ki je v skladu z jezikom in z življenjem, more seveda samo resničen, zrel umetnik. Slovenski igralec pa se le prečesto bori še z osnovnimi gramatikalnimi pojmi in na prstih ene roke lahko sešteješ ljudi, ki obvladajo svoj jezik s svežo prirodnostjo. Ta kričeči kontrast med igrano in govorjeno vlogo se prikazuje naravnost groteskno pri igrah, ki jim je vzeta snov iz ljudskega življenja, kar se je pokazalo posebno pri Finžgarjevi drami „Razvaline življenja“.

To vse so najprimitivnejši, najosnovnejši zakoni, že nešteto krat povedani, a jih je treba pri mladem, snujočem se gledališču nešteto krat poudariti. To so temelji, brez katerih ni mogoče graditi v bodočnost in kateri pri slovenskem gledališču vzlic trem sezonam izza prevrata in par desetletjem slovenske drame pred vojno niso konsolidirani. Mi danes še ne moremo razmišljati nad onimi oblikami bodočnosti, ki že z vso nujnostjo udarjajo na vrata sedanjosti: s simbolizmom, ekspresionizmom v igri. Preboriti se moramo preko diletantsko-umetniške do umetniško-realistične igre, približati se idealni višini te smeri, kot smo jo videli v nekaterih primerih pri posameznih članih moskovskega umetniškega gledališča, o katerih bo treba še obširneje razpravljati in ki bi morali biti igravcem slovenske drame, povečini naraščaju, vstvarjajočemu brez tradicij, visoka šola, vzgon in svetel zgled. Dolžnost gledališkega vodstva pa je, da temeljito prerešeta svoj ansambl, ga čim liberalneje izpopolni s sposobnimi močmi — če ni domačih, makar s tujimi — ter dá potem vsem svojim članom možnost častnega tekmovanja, brez vsakršnih predsodkov in eventualnega zapostavljanja. In če izzori iz tega naraščaja resničen umetnik, si bo že sam našel obliko, odgo-varjajočo njegovi notranji potrebi in sodobnemu umetniškemu izražanju. Stremljenje naših igravcev pa, kot vidim, teži danes drugam: ne v umetnost, marveč v artizem, ne v resnično, elementarno vstvarjanje, marveč v pusto in brezplodno modrovanje in teoretiziranje. To je kužni duh časa, največja zabloda naših dni. Umetnik sega v povprečnost in relativnost samó, da manifestira kontakt svoje duše z večnostjo, da dá kratkemu trenutku težo neskončnega, da oveje relativnost z dihom absolutnega.

S tega, edino pravega stališča ni mogoče mnogo govoriti o umetniški višini pretekle polovice sezone. Ni nam dala doživljajev, kot je doživljaj sleherni umetniški čin. Ni nas oplodila in obogatila, pustila nas je uboge. Vse se je razpršilo: i groza i slast, i solza i smeh. Par figur, doživljenih in sodoživljenih, vidim pred

sabo, stoječih na pragu dveh svetov, njih govor, kretnja, smeh, obup in jok je v meni, a njih okolica je odpadla, razblinila se, kakor pogine vse, kar je rojenega iz hipa v hip.

Relativno najboljši, najharmoničnejši predstavi sta bili uprizoritvi Shakespearjevega „Sna kresne noči“ in Beaumarchaisjevega „Figara“. Prvo komedijo so uprizorili slovenski, drugo ruski igralci v svojem jeziku. Dočim s, pri tem Shakespearjevem groteskno-razigranem delu interpreti njegovih junakov, v celoti seveda dokaj zaostajali za junaki, ki bi jih zahtevala avtorjeva umetnost, da bi se uveljavila z vsemi bajnimi čari tega speva čarobnih moči, noči in ljubezni in so igralci omagovali pod blestečo težo verzov, ki jih je v Župančičevem prevodu sama muzika, a so vendar v obrtnikih-igralcih postavili na oder dvoje — troje zanimivih figur in je Šaričeva kot Titanija in V. Danilova kot palček Spak skušala preko šablone do svojega izraza, tako da se je vzdržala uprizoritev na precej dostojni višini, je bil Beaumarchaisjev „Figaro se ženi“, zelo vestno in spretno izpiljen in izdelan in je zlasti Putjatov čvrsti Figaro izžareval ostro osebno noto interpretovo. Tudi Hauptmannova naturalistična satira „Bobrov kožuh“ je našla par spretnih in razmeroma dokaj markantnih interpretov, le da je Peček kot Werhahn vse preveč pretiraval in Gregorin na vso moč poudarjal Nučičevo šolo. Manj se je posrečil Strindbergov „Smrti ples“, ki smo ga videli letos v obeh delih. V to vizijonarno delo je uklenjena vsa transcendentalna groza življenja, smrti, samote in ljubezni. Dvoje vampirjev, žročih drug drugega, pijočih drug drugemu kri. In kadar bo našla ta težka, komplicirana drama kje na svetu svoje verne tolmače, bo tako resnična in tako strašna, da bo oblivala publiko zóna kakor na sodni dan. V okvir slovenskega repertoarja je komaj spadala. Zbledela je v naravnost mučno monotonijo, trikrat podčrtano odurnost in ni uspela vzlic nekaterim svetlim, skoro velikolepim in nepozabnim trenutkom Rogozovega Edgarja in Borštnikove Alise... Do dna ni segla, globin ni izčrpala, ostala je v sredi.

Širšim plastem gledališke publike je bila namenjena božična pripovedka „Cvrček za pečjo“, ki jo je po Dickensu dramatisiral Francmesnil in jo je s toplimi akordi svoje muzike opremil Massenét. Dramatizacija sama ni bogve kako duhovita, saj kar štrlé iz nje tisti zlati šolarski nauki in pravila, po katerih je treba pisati dramo, da bo našla milost v očeh gospoda profesorja, a je vendar ohranila sledove tiste prelepe, do solz ganljive romantike prejšnjega stoletja, v kateri je bil očarujoč in nedosežen umetnik-mojster dobri, stari Dickens, mož svetle duše in notranjih lepot. S kako čudno milino se te dojmi v dobi seksualnih perversnosti in zakonolomstva zlata pesem o domačem rodbinskem zatišju, preprosta, naivno lepa morala o zmagi poštenja, nesebičnosti, vernosti in dobrote v času zločinske bankokracije in verižniških propalic... Dih lepote, za katero begamo po tako rafiniranih potih in stranpotih z najostroumnejšimi sredstvi, se tukaj na preprost način bliža preprostim, neskvarjenim dušam. Po vsej priliki bi morala ta predstava, ki ne preseza naših moči, šteti med najuspelejše v letošnji sezoni. Da ni tako, je kriva napačna zasedba, ki razen v osebi lesorezca Caleba (Kralj) in morda še Tackletona (Ločnika) ni našla primernih moči. — Istim plastem in istemu okusu kot „Cvrček za pečjo“ je prikrojena Jeromeova veseloigra „Miss Hobbs“, dostojen fabrikat, ne brez duhovitosti, kozerij, s tisto v Angliji in v Ameriki monopolizirano ostjo proti ženski emancipaciji. Rogoz je v slovenski predstavi spretno in večče krmaril proti svojemu cilju, ostala

dva moška sobojevnika pa sta preočito karikirala svoji nehvaležni vlogi. Šaričeva je bila, kot običajno, elegantna v svojem spleenu. — Ruske predstave Sardou-jeve veseloigre „Madame Sans-Gêne“ poročevavec ni videl, ker je gledališka uprava prodala njegov sedež. Vprizorila pa se je samo enkrat.

Po Novem letu je prišla na oder prva izvirna noviteta, Kraigherjeva „Školjka“, ki je dolga leta bila prisiljena tičati v knjigi, zapečatenam vsem, ki smo željno čakali njenega vstajenja. Ob nje rojstvu se je v naših literarnih gajih vnela zaradi nje mala bitka, iz katere je izšla — kot se je zdelo — „Školjka“ zmagovito, zlasti ker ji je dal svoj močni, premočni poudarek velik, cenjen mož. Avtor pa je moral sam slutiti problematičnost svojega dela; pred slovensko uprizoritvijo je šel in prepilil dramo, skrajšal jo za oder. In ko je zagledala luč gledaliških desk, smo v svoje največje začudenje osupnjeni spoznali, da v „Školjki“ — ni bisera. Čemu to, odkod ta veliki razloček med včeraj in danes? Ali smo se spremenili mi ali doba, v kateri živimo? Oboje! Zdaj mi je natanko jasno: aktualnost te drame nas je presenečala in navdušila. Zakaj poglavitna vrlina in hiba te drame je, da je tako zakopana v svojo dobo, da ne more nikoli več iz nje. In mi vsi smo tedaj z dušo in s telesom živeli tisti čas, ki so ga francoski absintovci nazvali „fin de siècle“; ničvredna, prazna, površna, votla doba. Ta doba je zamenjavala virtuoznost z umetnostjo, predrzno zunanjo gesto je smatrala za pogum, ki ji je imponiral, seksus ji je bil pol življenjskega smotra. Med tem pa je prišel petletni vihar, ki je razbistril marsikaj in pometel marsikatero laž z duše tistega, ki je trpel in gledal v prepade... In čas, ki je prišel, je jel tehtati svoje junake drugače. In tako se je zgodilo, da gospa Pepina s svojim lepim „hrepenenjem“ ni tragična junakinja. Brezobzirno je razkrinkal ta čas, da je Pepinino hrepenenje parfumirala laž, histerična kapricioznost, ki sili v višave samo zaradi lepe geste, v svojem bistvu pa je plehka in votla. Zakaj ženska, ki jo je očetov greh zavedel v greh, je prej vlačuga nego svetnica, nemara hereditarno defektna ženska. Edino to bi bila njena tragika: da greši, ker mora grešiti... A ona je brutalna prešuštnica, njen pogum je brezstidnost. In vsa njena okolica je taka: to so prazni, votli, polteni, do mozga zlagani poljudje. Junak je samo Tonin; a ne avtorjev. Avtor mu dela krivico, nasilno ga je pritisnil k tлом. Toda v Toninu je vzlic temu več globine in ljubezni, nego v vsej druhalni krog njega, ne izvzemši Podboja. Samo škoda, da se je šel streljat; slab je bil, to je njegova krivda; mar naj bi bil obrnil hrbet temu plitkemu cinizmu okrog sebe in šel moško svojo pot; naj kriči srce, kaj za to!... Da, zdaj vidim jasno: ko bi bil Tonin avtorjev junak, bi „Školjka“ pred leti ne bila aktualna, pač pa bi bil nemara v nji lep, zlahten biser... in „Školjka“ morada celo najboljša slovenska drama. Tudi uprizoritev sama, dasi vestno naštudirana in režijsko ter scenično skrbno pripravljena, nam ni prinesla tistega, kar smo pričakovali. Pepina Šaričeve, v zunanosti izdelana do zadnje podrobnosti, ni užgala ne prepričevala. Rogoz se je častno boril s svojim nehvaležnim Toninom, Kralj pa je samo oddaleč naznačil svojega Maksa. Olga, ki je najbolje karakterizirana v vsej drami, se je Juvanovi dokaj posrečila v svojem grobem, ciničnem temperamentu, v rezki naturalistični luči. Terčičev Podboj in Pregarčev Lubin sta bila brez izvirnih črt, z očitnim notranjim protestom je Danilova podala Strelovko. Zadnja velika scena je učinkovala hrupno in robato, ne pa dramatično. Človeku se je zdelo, da pobijajo Blaža Mozola na odru...

Da, slovenska drama nima sreče!

Fran Albrecht.

Opera. Letošnja operna sezona se je začela zanimivo. Prinesla je slovensko noviteto, oziroma vsaj na pol noviteto: Rista Savina „Lepo Vido“. Toda takoj po tem jasnem začetku je nastopila dolga nepretrgana doba mrtvila in dolgočasje. Ko to pišem, sredi februarja, sta pretekli dve tretjini sezone, ki nam je prinesla po vrsti same reprize del, dajanih že v zadnjih sezonah, namreč Dalibora, Tosko, Fausta, Vesele žene windsorske, Glumače, Hoffmannove pripovedke, Prodano nevesto ter Rigoletta, Trubadurja in Fra Diavola. Ta repertoar je repertoar kateregakoli teaterskega podjetja, četudi prav srednje ali celo slabe sorte. Po udarjam besedo podjetje, zakaj naravno je, da oni, ki vodi gledališče kot podjetje, rima drugega interesa kot prinašati stvari, od katerih upa dobička.

Toda naša opera je državni institut, katerega glavni vidik pač gotovo ni vidik dobička. Tem žalostnejše znamenje za one, ki vodijo našo opero, je, da ki že naš repertoar tako brezizrazno lice, tako vsesvetsko lice navadnega podjetja. Ta repertoar je hud klicaj, da se vodstvo naše opere prav nič ne zaveda težke odgovornosti in visokih nalog, katere mu je naložilo dejstvo poddržavljenja našega gledališča. Če se je operno vodstvo držalo dobičarskega vidika do takrat, dokler je bila opera v upravi in v rokah gledališkega konsorcija, mu tega ne bi bilo zameriti. Zakaj gledališki konsorcij se je, vsaj po njegovih dejanjih sodeč, sam smatral bolj za dobičarsko kot za kulturno podjetje. Odkar pa je naša opera državna, je vsa naša javnost v največji meri interesirana na tem, da se dosedanja duševna smer v repertoarju temeljito spremeni ter da se vodstvo že enkrat zave, da ima sedaj v rokah kulturni institut. Zavedati se mora, da bi imelo biti delo tega instituta v naši državi prvovrstni kulturno-politični faktor, žarišče in ognjišče zlasti naše jugoslovanske kulture. Temu spoznanju primerno bi imel biti izbran ves repertoar in odgovarjati bi mu moral tudi umetniški nivo posameznega proizvajanja.

Letošnji repertoar ne odgovarja niti najskromnejšim željam in kaže absolutno pomanjkanje vsakega čuta za kulturno pomembnost našega opernega instituta.

Pa tudi kar se tiče umetniškega nivoja izvajanja, je izvajanje, če pogledam počez po sezoni, samo srednjevrstno, zelo malokrat nad to mero, dostikrat celo pod njo. Prepričan sem, da bi se ob smotrenem in vztrajnem delu dal z istim ansambлом doseči dosti lepši nivo. Upajmo, da nam sezona, kolikor je je še pred nami, prinese kako zboljšanje. Če ne pride do zboljšanja, bo treba izvesti eneregične remedure in capite et in membris.

Anton Lajovic.

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

* **Antologija** srpske lirike od Branka do danas. [Izdal] Vojislav J. Ilić-Mladji. Beograd. Rajković i Cuković. 1920. 410 + XIX str.

Bevk, France. Pastirčki pri kresu in plesu. Ljubljana. Slomškova zveza. 1920. 61 str. (Mladinska knjižnica. I. zv.).

Publić, Dragan. Na rubu. Dnevnik iz jedne tragedije. Zagreb. Jos. Čaklović. 1920. 95 str. 30 K vez. (Jugoslavenska literatura. Urednik Ivo Kršić. Sv. 1.)

* **Ćorović, Vladimir.** Crna knjiga. Patnje Srba Bosne i Hercegovine za vreme Svetskog Rata 1914.—1918. Beograd-Sarajevo. I. Dj. Djurdjević. 1920. 240 str.

Ćorović, Vladimir. Rasa in vera v srbski prošlosti. V Ljubljani. Tiskovna zadruga. 1921. 29 str. 16 K. (Zbirka političnih, gospodarskih in socijalnih spisov. VIII. zv.).

* **Djordjević, Vladan.** Car Dušan. Istorijski roman iz XIVoga veka. U 3 knjige. U Zagrebu. Hrvatski štamparski zavod. 1919-1920. — I. 261 str. II. 504 str. — III. 397 str.

Feigel, Damir. Tik za fronto. V Ljubljani. Tiskovna zadruga. 1921. 150 str. 36 K.

Ježić, Slavko. Život i rad Frana Krste Frankopana, s izborom iz njegovih djela. Zagreb. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. 1921. 181 str. Za člane 36 K, za nečlane in po knjigarnah 44 K.

* **Lagerlöf, Selma.** Blago gospodina Arna. Preveo V. Vujasinović. Beograd-Sarajevo. I. Dj. Djurdjević. 1920. 116 str. 3 din. (Mala biblioteka, 245—247.)

* **Le Bon, Gustave.** Psihologija gomilâ. Preveo Živ. Živanović. 3. izd. Beograd. S. B. Cvijanović. 1921. 174 str. 10 din.

* **Leko, Marko T.** O večnom životu. Beograd. S. B. Cvijanović. 1921. 42 str. 2 din.

* **Lončarević, Dušan.** Naše društvo. Beograd. S. B. Cvijanović. 1921. 47 str. 2 din.

Marković, Zdenka. Let. U Zagrebu. Z. i V. Vasić. 1920. 147 str. 30 K.

Novačan, Anton. Veleja. Drama v treh dejanjih. V Ljubljani. Tiskovna zadruga. 1921. 87 str. 28 K, vez. 36 K.

Pijade, David S. Strast. Roman iz beogradskog života. Zagreb. Jos. Čaklović. 1921. 99 str. 30 K.

Roszkowski, Stanisław. SHS. Szkice z Jugoslawji. Warszawa. E. Wende i sp. 35 str.

Wyspiański, Stanisław. Hamlet. Preveo Julije Benešić. Zagreb. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. 1921. 126 str. Za člane 25 K, za nečlane in po knjigarnah 30 K.

Zenit. Internacionalna revija za umetnost i kulturu. Urednik: Ljubomir Micić. Zagreb. Mesečnik. 120 K.

Zorec, Ivan. Pomenki. V Ljubljani. Samozaložba. 1921. Natisnila Narodna tiskarna. 183 str. 30 K.

NJIVA izhaja vsakih 14 dni.

Prinaša najaktualnejše članke gospodarske, prosvetne in politične vsebine ter listek s pregledi iz svetovnega gospodarskega, socialnega in političnega življenja. — Revija se naroča pri Upravništvu JUTRA v Ljubljani, Sodna ulica šte. 6. — Celoletna naročnina 120 K, za naročnike JUTRA samo 60 K.

Narodna kavarna

Fran Krapež, Ljubljana

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA CESTA 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA CESTA 16

ČEKOVNI URAD

ŠTEV. 11.630

Izdelovanje vseh tiskovin do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi za natiskovanje listov, časopisov, trgovinskih in uradnih tiskovin. Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno **knjigoveznico**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

NAROČAJTE KNJIGE TISKOVNE ZADRUGE

v Ljubljani, Sodna ul. 6.

Novo!

FAJGELJ D.: *Tik za fronto.*
Broš. 36 K, vez. 45 K, po pošti 2 K več.
NOVAČAN ANT.: *Veleja. Drama.*
Broš. 28 K, vez. 36 K, po pošti 3 K več.
VEBER FR.: *Uvod v filozofijo.*
Cena 72 K, po pošti 8 K več.
(Pota in cilji 3—4 zv.)

Novo!

Shakespearjeva dela. Prevel Oton Župančič:

I. zvezek. Sen kresne noči.
Broš. 22 K, vez. 28 K, po pošti K 1-80 več.
CEHOV-POGAČNIK:
Sosedje in druge novele.
Broš. 18 K, po pošti K 1-80 več.

Knjige za mladino:

HABBERTON-ŠORLI:
Bob in Tedi. Povest s slikami.
Broš. 24 K, vez. 30 K, po pošti K 1-80 več.
ČIKA JOVA-GRADNIK:
Kalamandarija.
Vez. 16 K, po pošti K 1-80 več.

„Pota in cilji“:

I. in II. zvezek: A. MELIK:
Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev.
I. del 21 K, II. del 42 K. Po pošti oba dela: 8-40 več.

Zbirka „Slovenski pisatelji“:

Josipa Jurčiča zbrani spisi. Druga izdaja. Uredil dr. Iv. Prijatelj.
I. zvezek. Broš. 22 K, po pošti 3 K več.
II. zvezek. Broš. 22 K, po pošti 3 K več.
Simona Jenka zbrani spisi. Uredil dr. J. Glonar.
Broš. 42 K, po pošti 3 K več.

Izven zbirke:

Stritarjeva antologija. Uredil dr. Iv. Prijatelj.
Broš. 18 K, vez. 24 K, po pošti 2-60 K več
SIMON JENKO:
Pesmi. Uredil dr. J. Glonar. (Krajša izdaja.)
Broš. 10 K, vez. 16 K, po pošti K 1-80 več.
ANTE DEBELJAK:
Solnce in senca.
Broš. 10 K, vez. 15 K, po pošti K 1-80 več.

Zbirka „Prosveti in zabavi“:

I. zvezek. IGO KAS:
Dalmatinske povesti.
Broš. 12 K, po pošti K 1-20 več.
II. zvezek. JOS. STARE:
Lisjakova hčl.
Broš. 16 K, po pošti K 1-20 več.

Prevodna knjižnica:

I. zvezek: DOSTOJEVSKIJ-LEVSTIK:
Besi. Roman.
Broš. 36 K, vez. 50 K, po pošti K 4-60 več.
II. zvezek. GONCOURT-PASTUŠKIN:
Dekle Eliza. Roman.
Broš. 10 K, vez. 16 K, po pošti 2 K več.
III. zvezek: CERVANTES-ŠORLI:
Tri novele.
Broš. 10 K, vez. 16 K, po pošti 2 K več.
IV. zvezek: ANATOLE FRANCE-DEBELJAK:
Pingvinski otok. Roman.
Broš. 42 K, vez. 52 K, po pošti 3 K več.

Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov:

I. zvezek: DR. ZALOKAR:
O ljudskem zdravju.
Broš. 6 K, po pošti K 1-60 več.
II. zvezek. DR. DERČ:
Dojenček, njega negovanje in prehrana.
Cena 6 K, po pošti K 1-60 več.
III. zvezek. DR. DEMŠAR:
Spolne bolezni. S slikami.
Cena 10 K, po pošti K 1-60 več.
IV. zvezek. DR. SAGADIN:
Naš sadašnji ustavni položaj.
Cena 16 K, po pošti K 1-80 več.
V. zvezek. DR. PITAMIC:
Pravo in revolucija.
Cena 8 K, po pošti K 1-50 več.
VI. zvezek:
Dokumenti o jadranskem vprašanju.
Cena 18 K, po pošti K 1-80 več.
VII. zvezek: DR. OGRIS:
Borba za jugoslovensko državo.
Cena 32 K, po pošti K 1-80 več.
VIII. zv.: ČOROVIČ VL.:
Rasa in vera v srbski prošlosti.
Cena 16 K, po pošti K 1-60 več.

DR. IG. RUTAR:
Zbirka vojaških zakonov.
Cena 36 K, po pošti K 1-80 več.
Ljubljanski Zvon, letnik 1919. Cena 60 K. Letnik 1920.
Cena 100, po pošti 10 K več.

OMLADINA LJUBLJANA, 87.

Priporočamo nova izbrana dela naše založbe:

A. Debeljak: *Francoska moderna lirika.*
Cvetober 48 franc. lirikov 24.—, vez. 30.—
Mark Twain: *Mali klatež Tom Sawyer*
26.—, vez. 32.—
Oton Župančič: *Mlada pota* 12.—, vez. 18.—
Dr. Ivan Prijatelj: *Aškerčeva Čitanka*
14.—, vez. 20.—
Petronij-Glonar: *Pojedina pri Trimalhijonu*
9.—, vez. 12.—

O. Župančič: *Sto ugank* vez. 3.—
VI. Levstik: *Zapiski Tine Gramontove*
7.—, vez. 13.—
Fr. Albrecht: *Mysteria Dolorosa* 7.—, vez. 13.—
Flaubert-Župančič: *Tri povesti* 7.—, vez. 13.—
Chesterton-Župančič: *Četrtek* 7.—, vez. 13.—
Dr. J. Glonar: *Naš jezik* 3.—, vez. 6.—
Brezigar Milko: *Osutek slov. narodnega gospodarstva* 6.—
Spominu Ivana Cankarja 2.—

* * *